

باش تورستان

تورستانك ملي فورمولوش اورجود كوره شوپي آيلن مجموع

باش محرري: چوقاي اوغلي مصطفي

1933 يىلى يىلك ده قارىم
تومان چىقا باشلانغان

نويابر (ايككىنچى نىشرون) 1933 | ساهه 48

بوساندا:

- 1 - آج وه كىسسز بر خلق
- 2 - 1917 - 1933 (ساويت خاكىتىنگ 16 چىي يىل دونوسى)
 - I - روسيىده بولك ويككار حكومت بايقا كىسسز اولكن وضعت
 - II - بولك ويككار حكومت باشدا
 - III - ملي مىتاه
 - IV - ساويت خاكىتىنگ ئىشلى سىياسى
- 3 - توركلك ساسى
 - I - روس ساويت مطارب قومىيىسارى بونوف بولداشا
 - II - موسو بونوف، بولداش بوسو ووروشيلوفدان اورلك كىيىن وانى،
- 4 - توركستاندا «تيل ساسى» (III)
- 5 - تورك غازى تاجىيى (XV)
- 6 - «تيرلنەشتىش» اطرافدا
- 7 - آفانستاندا
- 8 - توركستان خىرلارى
- 9 - توركستاندا قاجىب ايرىتا سىغىنلا لارلك، اسرايدان (ايراندان كىلگىن مكنوبىيىن)
- 10 - تورلو خىرلار

Yach Turkestan

(Le jeune Turkestan)

No. 47

1933

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Redacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

بوليمزغان توغرى كىلگىن بونون بازولار اوچون مجموعىمىزنگ بىشلەرى ئىچىدا
باشلانغان بازولار قايتا بىلەس

آيونە شىرملەرى:

بىللىقى 100 فرانس فرانسى، آلى آيلقى 60 فرانس، اوچ آيلقى 30 فرانس

تورك بىلىكى اوچون فائىدەلى اثر

دوقور رضا نور يك تاماندان چىقاريلماقدا بولغان فرانسىيە
"Revue de Turcologie" نىك "تورك بايراقلارى تارىخى" نام چىقىرىش
چىقىمىشدر. تورك بايراقلارينا نائىم كىيىك مەلومات بىروجى بو اثر 181
بولەپ اسكندرىيەدە بايىنىمىشدر. اترده بەگى وىكىكى تورك بايراقلارنى
بالقرملى توركستان بايراقى خىندە بىجت ايتلىش وەشكىلى كورسەتلىمىشدر
تورك بىلىكى اوچون فائىدەلى بولغان بو اثر نىك دە كەبرى 60 فرانسىيە

آدرىس: M. Cheket-Boy
Rue Sésostris, No. 3, Alexandrie (Egypte).

باشقارمادان: آطنەدەگى آيونە چىلەرىمىزنگ دوقور جىدالەين احمد بىل
آرقالى يولادىقارلارى 3930 غروش وختىدا بىشىدى تىشكرلەر ايتىز

مجموعەمىزگە نىيشلى ھادر تورلو بوللا تالار اوچون آدرىس:
Moustapha Tchokai-Oghly
7, Square de la Fontaine
Nogent s. Marne (Seine)
France

تورکستانداں فاجیب ایرانغا سیغینغانلارنگ احوالداں خبر آلتیلار
 تورکستانگ تورکمنستان بولومندن بناه ایرلب ایرانغا
 میکلرجه عالمه فاجیب چقدی. بو تورکستانلار ایرانغا فاجیب چققی
 اینلکدری بولسه ویکلدر نامایدان نالانلار. کویسی قازامات خانلر
 فاجیبانلار داند. فاجیبانلار یالغز اوز جانلارینی فوتقاروب ایرانغا
 آغانلار. بولارنگ کون کیچیریشلری کوب آغیر حالدار. آجلیق بولار
 مانجلق، ناخوشلققا بولوققانلار. شوندا ی تورموشدا شولارنگ حالدار
 خبر آلاورغان بر مسلمان اهلی بوق دیمسک اونور کچی بولوسا
 اویلاسا بو تورموشدان بورت خاکلارینا خبر بیر تورغان برانسی
 کیشی یوقمو؟ ایران حکومته تورکستان فاجیبانلارنگ حقیقی حالی
 آجیق یان اینسه بوی نوا غریلمرکه، آج وه بالانچیلارغا ایران حکوم
 متینگ بادم بریب، ناخوشلارینا دوغور کومه کی برجه کیشی اولای
 اگر «باش تورکستان»نی اوقوجی فوج ییکتلر شو سطرلارنی
 قوغاندان کین هم ایرانغا سیغینغان تورکستانلارنگ آغیر تورموشی
 ییرلی حکومتکه یلدریشدن چکینه لور، اول وقت اونومزکه، باش
 تورکستان «نی جقارماققا بادم بر کوسی آغا اینلر شو آغیر تورموش
 اوز کدریلدینه جالیسینلار. بولسا فاجیبانلارنگ کوی اولوب کینه کور
 در. فاجیبانلارنگ بر قانچالاری بو تورموشا جیده آلمسدان ایران
 فایب کیندلر. بو فاجیبانلارنگ فایتادان یوزتا فایتیلاری نویدر که
 بولغان تورک اسلام ملکلمری اوجوند، او کونوشلو بر نرسه بولسا کیر
 بو تورموش البته ایدی ایمس. بوند اوبور. لاکن بزیم بوتورکستانلارنی
 بو آغیر تورموشدان فوتقارا تورغانلارنی یارداققا جاقرامز. (ادامه بریمه)

قریملی باشلار دوبروجهده

آلدیشر خبر که قازاغندا استانبولداقی قریملی باشلاردان برغروب
 تعطیل چاشندا دوبروجه تورکلری آراستا بر سیاحت یاساغانلار وه
 کیندیکلری برلرده ملی مسامره لور ترتیب ایتیرمک خلقتی کوب روحلار
 ندیرغانلار. قریملی باشی تورغانلاریمزنی بو کوب کیره کلی وه موفیقین
 قوالیلدریله بوند کندن قولایمز.

آچ وه کیمسه سز بر خلق

هر چند سابت غازی لاری ایددیگه قادردا انکار این کبله کدر
 بولسالاردا بو کون بونون اولکدی اوراب آلفا بولغان آجلیق وه اونگ
 نوبتوردیسی فجع حادثه لور یاشیریب تورارلق درجه نی کوبدن کیچیب
 کندی. روسیه بوروب کیلگن سیاحلار آچلقدان کوجه لرد اولوب
 بوتولارنگ «واقیقینی 3 نچی اینتوراسیوالنگ مر کزی فرمن موسوات
 قادر باروب جیفاللیجینی، بوندای حادثه لرننگ او بونده تریزیر کور.
 اوب تورکمنینی، حکایه ایندرلور.

بو کوننگه روسیه که بارغان اجلی سیاحلارنگ بر قسی اوجون
 آجیق نوبولوب کیلگن اوفرایا، ایدیل بوی، قافاسیا کینی اولکله لرد.
 کی وضعینی کورده بلش اشیلور او برلرده کی آچلقنگ، آچ قانغان
 اهالی وضعینگ نول موربر تیردک بر نظره عرض ایندیکیسی
 سوله بیدرلور. حتی ایسکندن روسیه بر تچه آچلقنی برار کیچیر که،
 لیکن سوله وچی بر ایدی و کونکی حالنگه ایسکی آچلارنگ هج
 برلنده کورولور گن نوجهده آغیر بولمالیسی یازاند. او کیشی تورلو
 برلرده حیوان تیزه کیشی یب کیچینولور بولمالیسی حکایه ایندر. بو کون
 اجلی سیاحلار حتی مسوعات منللمری اوجون بو برلرده کیرمک منع
 ایبلگن. بونگ اوزی ده سوبیلار «حتی، اوجون فوتجلی بر حالی
 کورده سیدر.

تورک یورنر تورکستان بولسا قریل روس ایپیرالیمزنی طرفدان
 بو اجلی نیکتیر و جله اوجون نایسکندن باری شی آجلیلی بر طلسم
 حالدا نوبولوب کبله کندر. روسیه که سیاحتلردن تورکستانا قادار
 باروب جیقان بخلی سیاحلارنگ سانی بارماق ایله ساغراق درجهده آز
 اولارنگدا کویچیلکی بویورنورما قولانلار. آلد کوبدر اوب کشف
 قراس ایله باروب فایقان نیکتیر و سیلرننگ کویچیلکی یلارزدان باری
 تورکستانداقی وضعینگ آغیر لردان احت الشوب کبلدرلور.

تورکستان و روسیه تکه اقتصادی شرافتمندی یا حتی بلوچی و ...
شو سطر لاریک قارالادجیسا بر بیجه آی اول یازویسی بر مکتوبده موکورد
ساورتلار روسیه تکه تورلو قسملر نده حکم سورمه کده بولغان آجلقک
اڭ آغیر یوکی سرتک یورنلارلا بکر قازاق قیرغز لارینگ اوموزلشده
دیگن ایدی. بو کون تورکستانگ تورلو طرفلار ندهان کیلگن حوصوس
مکتوبلر یورنلارنگ هر طرفینی آیرماسر دوستده آجلق بلاسی قیلا
آمالیمی کورسه نمه کدهدر. یتسی سو، سردیای، نورغای، سیمه کی
تورکستانگ قازاق قیرغز اوتورغان قسملر ندهان کیلگن خیرلر مکتوب
لر خلقلرنگ نه قادار فعیج بر وضعیت ایچده بولمالیمی آجیق کور
سه نمه کدهدر. ناشکده، سرقه کیی بوک شهرلر ندهان، خوقه اشقیان
کیی پاختا مرکزله رندهن کیلگن مکتوبلر آغیرلارنگ درجیسی
یله برمه کدهدر. سوک زمانلاردا بوخارادان چیقیب کیلگن بر بلوچی
او یرده حاکم بولغان آجلقک آلدیمی فور قونج شکلیی و خلقلرنگ
آیانج حالینی تصویر ایتمه کدهدر.

بو کون آوروپا مطبوعات و جمعیت حیاینده روسیه آج قالان
اعالی، خلقلارنگ وضعیت، مقدراتی مسئلهی حرارلمی سورنده بحث
ایتمه کدهدر. بو آجلق بلات محکوم ایتمکدن انسان کتلمینگ هر
قاندای بر قسمی ایله هر فایسی بر جهندن اوزینی باغلی دیب یلگن
خلق، جمعیت و اولارنگ تشکیلان، شریک لاری بو اوزلرینی باغلامان
طبقهنگ عاقبتی ایله مشغول بولماقدادر.

وقبله ایتمیل بویلازینا و روسیه تکه تورلو طرفلار ما کیتب برلهشت
بولغان آلمان مهاجرلری حقدان آلمان محافتمده باشلامان نیشلرعی وقت
یازیب اوشمشدک، بو حرکت باردیجا کیکه یوب کوک آتماقدادر.
برونمشتانت، قاتولیک، اورتودوکس کلیسا لاری آج قالغان خریستان
قارداشلارینگ مقدراتی ایله مشغول بولوب یونون خریستالمیمی باروان
دعوت ایتمه دلر. ایش بو قادار ایلمه یشمه دی، یاقیندا اوسویچرنگ
مرکزنده نویلانوب آلمان اقلیتلر فورغرمسی اوز نویلاننا عادتا روسیه

آج قالغان عرفدایش، دینه اشلاری مقدراتی حقدان فورولغان بر لمانی
شکلنی یردی. بو نویلاخس استمدن تورلو لازم یرلر که مراحت ایتمیل
درحال بین الملک بر یاردام نشینی کیره کلکی آلمان سورولدی. فوغره
مداکرمه لریله، قرار لازندا میلیونلار جا انسانگ باشینی یسگن بو آجله
تک محکوملری ایچده نمتون، رومان، لیت، له و باشقا مللرنگ
مشولمندی بولمالیمی مخصوص قید ایتمهدر. لهستان یازلاماندا اصلا
بولغان بر اوفرانیالی قادین (Milena Ruznycka) دا اوقراپالارنگ فیعیج
و شیبیتی تصویر ایتمه دنیانی بو مظلوم خلققا پارداما دعوت ایتمهدر.

بو آجلیغا محکوم خلق کتله لری ایچده نه قادار نمتون، نه قادار
رومن بارده، یلمه ییمز. فقط آزند، گویدر بو انسان کتلمی اوزمقدراتی
اورناغا چیقاریب سولمب، بین الملک و سسی بر نویلاخسدا سوز ایتمه تورغان
رسمی ماهیتی حائر بر آرقا، نایانج تباا یلمستند. بو آجلقا محکوم انسان
کتلمی ایچده 30 میلیون تورک مسلمان بارده. بو فاریدا کی تصلات دا
آجیق کورسه نمه کدهدر که بو آجلقک اڭ آغیر یوکی شو 30 میلیوق
تورک مسلمان آیشقا 16 میلیوق تورکستان تورکلکی اوموزنده نیشماقدادر.
دد. تورکستانگ کوروب کیلگن بولجیلار اولککنگ مرکزنده آج خلد
تک حکومت یانی اطرافه تزیلیب یانوب آجلقدان حان یرمه کده
بولمالیمی سولمیدرلر. تورکستاندا سوک کیلگن خیرلر بو حکاید
لرنگده حلوا بولوب قالمالیمی آکلانادر.

وضعیت بو مرکزده ایکن بو کون 30 میلیوق تورک مسلمان
تک، نده قوجامان ماضیسی ایله تورک کولتور تاریخنگ انجاز اوجانیسی
نیکول ایکن تورکستانگه آجی، غیر قابل تحمل وضعیت حقدان دیانک
هیچ بر کوشمندن بر ناوش بولسا ایتمیلدیمی؟ بو اوتوز بیلوق دین
قارداشینگ فیعیج وضعیت یاردام لهلی اوزانوجی، اونگ بو آغیر حالینی
دبا افکار عاممته نقل ایتمیجی بر گه مسلمان دولتی، جمعیتی نایلمدیسی
بو آجلارنگ حالندان بیح ایتمیجی بر قرار، بر سطر بولسون یازو کو
رولدیسی 30 میلیوق عرفدایشینگ مقدراتی نیشونوب اونی، بر موقع

اشغال ایندیگی . بن المللی افکار عامه که نقل اینست است که بر اوزون
 ناپلیدی ! ساویت روسیه سنده کی بو آچی و سیتنگ معکومی بولغان
 خلقلارنگ قانارندا قالمان بر آووج استون ، روسه ننگ معکومی بولغان
 رسیت دایره سده ذکر ایوب او حقه جاده آراخان محافل تاملان
 زماندا بیچین بو 30 مبلولق انسان کلمسی بو قادار او کسور قالد
 عجا بو قوجامان خلق کلمسی حشر امسدر ؟ بو کون حشر انگه حیاتی
 مدافعه ای توچی انسان تشکیلاتلارینگ بولوندیمی بر دوردد . عجا بولغان
 ایستر منسوب بولوندوقلاری دینی جامعه ، ایسترده عرفی ، ملی منسوب
 لهری قحطه نظریندهن هیچ بر قمتلهری یوقمیدر ؟ لهستان پارلاماندا
 بولغان او قریالی بر قادینگ کورسه ندیگی قادار مدنی حشری کور
 سهحهک بر آدیده بولونمادیمی ، که اورناتا حقیق بو کونکی ساویت
 بر کبار لارینگ قولی ایله پارلمان آجلقک آن آغیر بو کینی تاشیافدا ، یون
 کینی قریلب تو کولمه کنده بولغان خلقنگ مقدانی اوسته رسی معاف
 وه افکار عامه ننگ نظر دینی جلب استین !

بولانرنگ بوتونسه آلدیفر جواب — بر « بوق »
 مده بونگ فوجستر بوندادر .
 طاهر شاگر

1933 25. X. 1917
7. XI.

(ساویت حاکمیتنگ 16 جی ییل دونمی)

1 — بولنه ویکلدر اوز دیکتاتورلارینگ ییل دونومینی 10 جی
 ناپیر اولراق بایرام ایتمه کنده ددرلر . ساویت حاکمیتنگ بو قادار اوزون
 دوام ایته یله چه کینی نه بولنه ویکلدرنگ دوشمانلاری ، ننده اولانرنگ
 اوزلدری او مشلار ایدی . 1917نجی ییلنگ اوقتورینده (یه کی حنا
 نوایرینده) حکومتنگ ساوشلار قولغا اونوونی بالذات لهین « کلهجه کی
 شهلی بر انقلابی نجر به » ، جهان محظربه سینی هدر خالدا نهایتکه ایر
 دریشی لازم کیلگهکن وه اوقتور انقلابینگ هم ساویت حاکمیتنگ

دولتی ایچین تمیل بولغان « جهان انقلابی باشلامچ ، دین سامغان ایدی .
 لهین ، روس اوقتور انقلابی بالمر جهان انقلابی اولراق باشا بیلر
 بر ایدی . ساویت حکومتی ، جهان انقلابی حاضر لاوچی وه اونگ
 یونون دویادا بولماسادا ، هیچ بولمغاندا ، اسابق عالمینگ ایک اینگه
 ری مسئلهری بولغان اینکلنده ، فرانس وه آلماندا ، نریدن وجود که کیری
 لیکنه خدمت ای توچی « ارکان حرب » (شتاب) دین نایلمان ایدی
 جهان انقلابینگ لهین تاماییدان سویله ننگن وه ایهت ننگن مدت ایچنده
 وجود که کیله آلتانقلته سب بو خصوصداعی ساویت حکومتی غریبیک
 یشه که ننگی وه اونگ تاماییدان آوروپاداعی قومونیت فرقه لارینی وه
 آوروپا مسئله لهرنده کی مفرط ملتیجی انقلابیلارینی مادی وه معنوی
 یانغان آز حمایه ایندیگی ایستدر .

آوروپادا قومونیزم انقلابی وه مسئله ، یاریم مسئله کله کیرده
 ملی قوت تولوش انقلابی یارانماق ایچین ساویت حکومتی تاماییدان کوب
 غیرت وه داها کوب مادی یاردم سرفا قلب کیلیدی . روسه آفادسی
 آستداعی خلقلار نروتندن « قومونیزم بین المللی » (قومونیزم) ، دهقان
 بین المللی (کرسه است اینه رن) « قومونیزم » (بین المللی انقلابیلارغا
 یاردم اوپوشمسی) وه باشقا بر قانجا انقلابی تشکیلاتلار یارایلیدی .
 جیت مملکتلرده کی انقلابیلارنگ فعالیتی داهاظ ارتق قولایلاسترماق
 ایچین ساویت روسیه سی « جهان پروله نارینگ وطنی » دین اعلان قیلیب
 وه او ییر که ، قایسی مملکتدن بولسا بولسون ، کیلگهکن هدر بر انقلابی ،
 «صحیت » ، « ملی حقوق » توغروسنداعی اوز فکریندهن وه آکلایت
 جان واز کیچمهک ایستمه کن ساویت روسیه ننگ اوز وطنداشلارینگ
 محروم بولدیمی یونون حقوق وه امتیازلردن فائده لهنه کنده .
 بونگله بر ایر ، دویاننگ یونون مملکتلرده کی « اعلان مشخصلا
 ری ننگ اشتراکی ایله قورولغان « جهان پروله ناری انقلابی یانی » بهجه
 دیله آمادینی کینی ، ساویت روسیه سینی « چکنگه آیلانریش یانی » ده هیچ
 محظربه ندی .

ساویت حکومتیگ بو اون آلتی ییل اچنده قولدا کیریلکن روس
 فلاری صوبینه انکار ایتدیک، مفرط بر مباله بولور، بوتولاری
 ایمن، لکن بو بوتولارینگ کویس بولک و بکلرنگ ایشلیکلر
 اونلارنگ انقلاب پلاراری ودا کورسه بیلگن بوتولار ایمن
 توبنده بر ساویت بوتولارینگ عمومی منظرهسی کورسه
 تربتار و اونلاردهان او فوجیلاریمز اولدیزی نوشتی شجده چ
 بیلرله.

2 - روسیه بولک و بکلر حکومت باشقا کیلمهسدن اولگی روس

ایسکی چار روسیه بنگ بالذات روس خلققا و آبتسا
 حاکمیتی آشدای خلقلارغا قارشی سوک درجه بویوک حاکمی -
 جهان اوروشی - انقلاب پاتلاییشی ایچین زمین حاضر لاشان
 پاتلاییش نهایت 1917چی یلنگ فیورال (مارت) آیندا دفر و
 رومانوف موریشسی عادلان ناشقاری بر به کیلک ایله، دیورک،
 بر مقاومت بر سورته بوق بولدی. «فیورال انقلابی» مملکت
 بولوشینی وقتانالمادی. ایسکی یاخشی ماطلار، ایسک زب
 سیاون و معولدرده حکومت باشدا توروب ناریشی دقیقهنگ
 حوات بره بلمدهن عاجز کوروتوب قالدیلار. انقلاب، محاربهنگ
 سی اولدایق باشلاییشی خالدا، انقلاب حکومتی بو محاربه
 سوکته قدار، اوزاتوی اولادی، انقلاب جانتدا روسیه 14
 آرتق خلق عسکر قاتاردا ایدی. بولارنگ کویچیککی، بون
 بویجا بیر، بره دیب ذارلاب، قاندای قلیبده بویوک
 (بوماشیکلر)نگ یرلرینی آوی آرزو قلیب کیلگن روس
 شتالاری (ایکینچیلری) ایدی. چارلق ره ژیمینک یقیشی ایله
 یرلرینی کورمشالارنگ هجوم و تسلطدان قوروس سافلان
 کویچده یوقالیدی. غایت طبعی اولدایق، آرتق محاربه
 متشجیک یرلرنگه کوزلرینی تیکه باشلانان کورمشان
 عسکرلر جه

دن قاصدا باشلاییلار. موقت حکومت اوردوونگ بو احوال
 ایله حساسلشماق ایتمهده و اوروشی نظری سوکته قدار،
 ایندیتمه اسرار قیلدی.

ایکچی یاقدان ملی مسئله کیسکینله نوب کیدی. ایک
 لهستان مسئلهسی بولوب جیقیدی. آرتق انقلاب باشلان
 دون روسیه چیکرهمی اچنده بر پارچا هم لهستان
 ایدی. آلمانی حکومتی لهستان استقلالینی نایدی. روسیه
 منفعلاری - اینکلتمه ایله فرانسه - داها چار حکومتیه
 سورنده، لهستان مسئلهسینگ نیز لکله حل ایتلش
 یلدیرگه نلر ایدی. بوگه، مبلو کوفک، 1916چی ییلدا
 غنی زمان یازدینی و ایسکی بولک و بکلر کلامیدان
 ریفا شاعدر. امر واقع قاریسندا قالدان موقت
 چارمزه، لهستانگ استقلالینی اعلان ایتدیکده
 قیلاندا، او قرائنا و باشقا اولکهلرگه قارشی
 آلمندی. بو خصوصده موقت حکومت هیچ
 بولمادی. قیلاندا سهیمی نار قائلان و موقت
 قیندری عینله ایکچی بقولای حکومتیک نیلی
 ایدی. او قرائنا هم هیجان اچنده ایدی. بو
 یاقینلی، او قرائنا منجیلرله قولدا
 بو تکچونده موقت حکومت او قرائنالیارغا
 و او قرائنا ایچکی محاربهنگ
 رتده قالدان ایدی... بزنک - تورکستان
 محاربه حقتدای نشیلریمز ایسک نیگله نهدی...

بر بو یرده بارغان ساری موقت حکومتدن
 و بولک و بکلر طرفینی کویچترگن
 بو سورله انقلابنگ فیورال دوریهگی
 یوقاتا باشلادی. بو سیدنه او 1917چی
 یلنگ او قور (نوبار) ده

اینگی بقولای حکومتی قانداق قولایقلا یقینلان بولسا، اولتور
بناقدان، نونداق قولایقلا یقینلندی.

3 - بولسویکلر حکومت باشدا، بولسویکلرنگ حکومتی
قولای اولارینی بر آز داها قولایلاشترغان بر حالدا اولارنگ مملکت
هر نرسه وعدہ ایتولاری بولدی؛ اولار مملکتگه نرسدن تلخ
آسایش، کرهشیانلار (دعاملار) تا بیر، ایشچیلرگ تولوق حاکمیت
آزیم ملتهلرگ حریت وه استقلال وعدہ ایتدیله، بر ساوت حکومتگه
کیچدیکی بوتون بولارنی بو یرده تصویر ایشه کیچ ایشه اولار
کوب اولارغا آلوب کیتیر. همه بر محسوسه مقلدستده مخری قوی
بیر، نای (به کی اقتصادی سیاست) ساوت اولارسینگ روس اولار
اولکلر - افراینا، قفقاس، تورکستان - ایله محافه دورلرنگ
آلابولا کوروشینی باش چیرگیلری ایشده بولسا یازوب یازوب
ملکاتی یوقدر.

بولسویکلر برستالینوسک صلحی ایله (1918) جی بولسویکلر
آیندا) نیقی محاربهقا نهایت بر دیلر، ملکته ایشکی اوروش باشلار
عینده لازم، که ایشکی اوروش سروری ایدی. وه بو اوروش روس
ایشچیلری وه ایشچیلری ایچین آکلاشیلارلق ایدی؛ ایشچیلر
اوجون، ایشچیلرده حاکمیت اوجون مجادله ایشه گده ایدیلر. گه
ده بکین، ورانکلر، آدیرال قولچاقلار یالمر ساوت حکومتگه
قارشی ایش، شومیتله انقلاب اساسلاریقا؛ ایشچیلرنگ بر که
بولوشیلرنگه، ایشچیلرگ وه آزیم ملتهلرگ قارشی اوروش قیلمار
ایدیلر. ساوت حکومتی بو اوروشده اولارنی به کدی، به گمشلر
مکن ایش ایدی. چونکه ده بکین وه قولچاقلارغا قارشی محاربه
ساوت حکومتی روس خلقی کویچیکلیک یاردمینی وه برده روس
بولماغان ملتهلرنگ خیرخواهجا بر طرفلیتی وه حشا آیققدان ایچ
یاردمینه گورده گده ایدی.

ساوت حکومتگه اور آق دوشمانلارینی به گورینگ نیچس

قانداق بولدی؟ کرهشیانلار، ایشچیلر وه روس بولماغان ملتهلر
قولچاقلار

همه بزرگ کوچر بکونجه جواب بریشکه قریشاخلر بولار
بولارده روس ایشچیلری (کرهشیانلار) حقیقتا بر اولار همه
یالمر روسنگ اوزده گه ایش، عینی زماندا باشقا اولکلرده، او
مصلهدهن بالخاصه تورکستاندا، فقط، کرهشیانلار بری ایشله
اوتور که ایگه بولمايدیلر. قولله کیف موخالیق مستمی - قولچوقلار،
ساوخوزلار - دعاملاری موخالیق حریتدهن محروم ایدی وه اولار
نی دوشنگ قوللری خالیقا کتیروب قویدی. ساوت حکومتگه بویک
ایدلر باغلادیکی ائک مکمل ذراعت ماکینه لارینگ ایشله نیسی وه پایلیشی
دا ویشینی توزمه آکادی وه بر زمانلار دولیدا بولدی جهندن ایگ
بای سالغان روس بوگون ایگ دهشلی آجاق کیچیره گمده. سالیق
نگ، ساوت حکومتگه 12 جی ییل روس مائیتله سوبه گدن
حقیقتا، دهشله دینهک تکمیر، که قولچوقلار حرکتگه آزتوی
سایمستده بر ارزاق چیراندان قضی سورده فورولاجامیز، با که اریق
فورولوقدا، اگر قولچوز وه ساوخوزلارنگ انکشافی داها کوچیتر
یلگن بر نامیو (سرعت) ایله کیتسه، مملکتزنگ اوج یاللق بر (ملکان
سوکرا دولیدا، بوعداجا ایگ بای بر ملک بولماغان قدر موده، ایگ
وشایلی مملکتلردهن بری بولوینه هیچ شهه یوقدر، دیشدی.
(سالیق نگ ده نرسه مسئلهلری، آفری کتابگه 9 جی طبعی 440 جی
ییکه باقیلسین.) او زماندان (1929 جی یلغان) جری قولچوز وه
ساوخوزلارنگ انکشافی حقیقتا کوچه بزرگدن بر نامیو ایله کیدی
خالو که ساوت روسه بوگون «آدام بویچیلر» دایره نه نه نشدر.

گیله یلیک ایشچیلرگ اولار حاکمیتگه ایگه بولدیلمی؟
حاکمیت، نیهدهن عبارتلر؟ بولسویکلر هر زمان، اولر نرسه حقیقی
بر «ایشی» دموقراسیسه، موجود ایگه مکنی پارادلار بولمال.
ساوتلار حاکمیتگه ایشچی سلیک سرست افاده ایتدیگی فکرینه

استاد اشمس و ساویت حکومتنگ یالغر ایشچیلرنگ آراند و اولدی
 سنی اینک اشیروجی بر واسطه بولوی لازمه کیلد ایسی ساویت
 ساویت روسیه بوتک کیسی بر نهرسه یوقدر. حقیقته بو اولاد ایسی
 ایدی. چونکه، ایشچی سنی هم مارقس هم اونگ خلقی بولغان
 نظرله ریه رضاً، ایده بولوزیک بر برلك تشکیل ایشیدر. سوسیالیست
 ایشچیلر (تورلو نوسلرده) موجود بولغانی کیسی، عینی زمامدا
 سوسیالیست ایشچیلرده باردور. بر حاضر آورولدا و قاتولک ایشچی
 تشکیللاری اینک بار ایکنه لکینه شاهد بولوب اوتوروسور. ایشچیلرنگ
 باردهمی و فعالیتی قاتاشی بولماسدان اینتیلاداعی قاتیشلار و آتیش
 غی هتله رچیلر اغلالی کیسی نام مناسبه آتی سوسیالیست اغلالرنگ
 بولوی منکبدر! (*)

ایشچی دموقراسیسی، دیگن نهرسه، اگر تاریخنگ معمول
 اولاداق سیرلککن بولکلی سیاسی دموقراسی اینک جوجوی
 ایشچی قالماق ایجاب ایشره، عموم ایشچی سلیتک سرست بر سورده
 اوز دایمی بره بولوی دیبه کدر. حقیقت حالدا ایسه ایشچی سنی
 دوینانگ هیچ بر یرنده ساویت روسیه سده کی قانار ضعیف استا
 ایشیدر. ایشچی پروله تارباتیک قومویست فرقه سده کیرمه کن بولور
 کویچیلگی ایسه حکومت و فرقه اداره لهرده «فرقه سزلار» دیدیگنلری
 حزقی بر مقدار ایشچیلر نامایندان نیشل ایشکن. اولاداقی فرقه سزلار
 دیب آنولارینگ سینی شودور، که ساویت روسیه سده قومویست ریه
 سندان باشقا هیچ بر فرقه افن بریلمه یدر. ساویت روسیه سده کی ایشچی
 غر و (زابلستوقا) حقدان محرورده، او، بیلگیلی بر زاورده و یا قاریقا

(*) بو بیرده شوقی قدا اینک لازمور، که اغلالی مارکسیستلار و دموقراسی
 سوسیالیستلار «سوسیالیزم» مفهومده اساس «ین ایشچیلر» عینی مابت نامیسی
 انکار اینک دولت قورودا اینک باش اساس اولاداق هر بر ملی نهرسه ایشچی سلیتک
 (پروله تارباتیک) منصفیه نایج نولامور. «ده» بو سسمن هتله رچیلر «اولاداق بره
 اسلهری بولغان «اجیوال» سوسیالیست» ترکنده «سوسیالیست» سوزی بار دیر قومویست
 سوسیالیستلر ییلن قاتیشلاراق و عینی اولاداق قاریشتمانی باکیش دیب جمله کیرمه

اغلامان و اوز ایستکی ایله بر زاورده باشقا برسه اولدور
 خلقی یوقدر.

ساویت روسیه سده حکومت عموم ایشچی سنی قولدا ایسی.
 یالغر بولک هویک فرقه سدلیدر. ساویت حاکمینی پروله تاربات دیکتاتوراسی
 ایسی، یالغر پروله تاربات آراسندا اهمیت بر آزیچلیق تشکیل ایشکن
 بولک هویک فرقه سی دیکتاتوراسیدر.

کره ستیان (دحقان) لاریک حاکمیتده قاتاشی حقدان سولس
 اوتوروشده آرتقایدور. ساویت اساسی قانونلاری بویجا اداره قورولوشدا
 بر ایشچیلرنگ (طبعی، قومویست ایشچیلرنگ) تاوروشی (رأی) 25
 دحقاننگ تاوروشیا بر ایرتد (ساویت عملیاتی بولوی هر اویسدا ناید
 ایشه کده دد).

4 — ملی مشه. ملی مشه ساویت روسیه سده، بولک هویک دیکت.

تورسینک 17 تجی یلی عرفه سده قانداق وضعیده ساویت حکور
 نیشک مئلهرنگ روسیه سده سربسجه آرپلیب جیقا یلو و اوز باشقا
 ملی مشه دولت قورو حتی توغروسنداقی وعده لهری نیه بولدی
 روسیه سده اوز جیکه رملهری ایشیدر کی وحشانه محظوره لهری یتر.
 یتمس بولک ویکلر (1921 تجی یلدا 10 تجی فرقه قورولشدا) ملی
 مشه حقداعی پروگراملاری نوبنده اوز کدرندیلر ستالین، او زمامی
 یتمی ایشلر قومویساری بولغان جیجادی بر «حقیقته بوش بر سوز که
 نیه یب کیشکن ملی مقدرات تعیینی حقدان کوی سولیدر» دیب کایگان
 ایدی... بو «بوش سوز» که دفت ایشک. بولک ویک پروگرامدا وقبله
 شرفلی بر اوزون توتقان بو «بوش سوز» یریکه ساویت حکومش نیه
 فویدی؟ ستالین دیبده که او «بوش سوز»، «مئلهرنگ دولت شکنده
 آرپلو حقدلاری» توغروسندا داها واضح و داها آیدین بر شکنده بیلگیله
 نکان شعار ایله ده گیشتر یلدی. «لکن عینی ستالیننگ ایضاح اینورنه
 کوره بو شعار یالغر آوروپا مشه لهری ایشین ضعیف ایله بیلر. ساویت

حاکمیتی آستانه روسیه نگ اوز مستملکه لدریکه کیلکه بده...
 سوزلاریک گوره، بو «آریلو حقی، روسیه گه داخل مملکتک
 آزاده لری بویجا، استفاد ایلدیمدهن بوش فالادری، بو مملکتک
 زمان و نه شکله اوز «آزاده» لری بو مضموده افاده ایلدیکن
 حقدن ستاین هیچ بر لدره سویلمه یدر. فقط، بو مقلدان ایکن
 سوگرا، 12چی فرقه قورولماپندا، ینه عینی ستاین اطراف اولگه
 ده ساویت حکومتک روس حاکمیتی اولراق دوام ایتدیکن
 ایتدی. ستاین بو اعترافی آیتسا تورکستان نوغروستدا لاکه ایتدی
 ایدی. باشقا سوز ایله ایتدیکنده بو «واضح و نه ظاهرا آیدین بکنلکه
 شمارده» بوش سوز، که نه بله تریلگن ایدی. 10چی قورولماپان
 اونگه بدهن سوگ، 1928چی ییلدا موسقوا بولت ویکلری برولم
 دیکتاوریاسینک، تورکستاندا ملی پروله تارایسز ایتلمه گده ایکن
 اعتراف ایتدیله. (شورالار اعترافی مرکزی احزاب قومیتسینک 1928
 چی ییل دیکتایر آیداغی ستهوغرافیک معلوماته باقیلسن.) بوغان
 پانز 4 آی غنه اول تورکستان قومیتسلازی (سعد وقاس اوغلو حاد
 دار، قورامیس اوغلو آرموخان و نه باشقا لاری) موسقوا ماموری عولونچ
 کیننگ تورکستانلی محو ایتوجی دوستانلق حرکتلری کورمیله تور
 روب اوگا فارشی «جسارتلری یشمه گنلگیدن» بروست فیلتا غامقلار
 رینی ده بو قورولارینگ اوزلارینگ (تورکستان قومیتسلازینگ)
 اوز وطندا استناد اینه یلمه گلدری ملی پروله تارایسزک بوقندان
 کیلیب جققانلیغی اعتراف ایتدیله. «تورکستانداغی ساویت حاکمیتک
 بر روس حاکمیتی اولراق دوام ایتمه گده» ایکنلگینی بوغان دا
 آیدین کورسه توجی دلیل لازمی؟ مملکتک دولت شکله روسیه دن
 آریلماق حقی نوغروستداغی بولک شماری دا ایدی، 16 ییللق پرو
 له تارایان دیکتاوریاسی سوگدا، عینله «مملکتک مقدراتینی تعیین
 دی کینی بوش بر سوز بدهن عبارت بولوب قالیب تورویدر.
 ساویت حاکمیتی دورنده باشقا تورلو بولا آلورمی ایدی؟ — بوق

بولانماس ایدی. چونکه ساویت حاکمیتی آزاده اوز باشقا ملی مستملک
 مستقل بر قیستی بوقدر. بولسه ویکنلر ملی مسئله ایچین مسئله
 سینگ مقصد و نه مقصدلارینا تابع بر قیستی دین سانیدلار. بولک بولک
 خریسته کورده بیون بر بوزیده کی مملکتلر ایشیلرینگ مقصد و نه
 مقصدلاری عمومیندر و نه آیریم مملکتلر ایشیلرینگ مقصد و نه مقصدلاری
 اوز ملی جمعیتک باشقا مسالرینگ مقصد و نه مقصدلارینا بوتولای
 سده. (۱)

ساویت حاکمیتک 17چی ییلی عرفه سده ملی مسئله بیاریت رو.
 سیسی چکنگرمسی ایچده همان بورونموردلیدیک تورلر. حتی بولند
 ویکنلر تامایدان ملی اولگه لدره — تورکستاندا، قاقاسلار و نه باشقا
 لاریدا — پارا تیلغان «ملی قومویست» لار ایچیدن بر کولمیری موسقوا
 غه فارشی داللی مجادلده درلر و نه مملکتک دولت شکله «آریلو حقی
 نه رین» بوش سوز بدهن حقیقتا ایتلمه گده تریشماقلار. چونکه
 اطراف اولگه لدرنگ حاکمیت بر روس مستملکس حالدا نه بله تریلگن
 لگینی و نه تورکستان یاخانیسینک، قاقاسلار «هینک اوز خصوصی مملکت
 رینک منافعه ایتس، مرکزی ساویت حاکمیتی مقصدلاری خدمت اینه
 یا قاطعی بو تاسیواله قومویستلار بدهم آیتاچی آکلر قالدیلار.

بر بو یرده ساویت حاکمیتک 10 ییل ایچنده کی «اقتصادی بو
 تو فارشی» بدان بحث ایتب اوتورماپمز. بولسه ویکنلر زاوود و نه فاریقلاز
 قورولار، هر تورلو وزارت ماکیللری تار قاندیلار، بر قاجا ایتدیکنجه
 معلوم بولماغان بایلق سیمالری کشف ایتدیله، بویک مقداده تورلو
 «کیگات» لار تانیس قیلدیله. بوللارینگ بارچاسی قایتالیست و نه ایسدر
 باهیت مملکتلرنگ، خصوصاً آلمانیا، آمریکا و نه ایکنلره متخصصلاری
 زهرلگی آستدا قیلشدر. ایکن به کی سیستم فاریقا و نه زاوودلارینگ

(۱) «پروله تارایسز وطن بوقدر» دیکن ایکن مارکسیست شماری بوغان
 کیلیب بوقان.

بولغه قارامادان ساويت شهامتي لازم بولغان درجهه كنه آلتاي
ياتورلار. مملكت تيلهچيلىك قيلماقدا. اعالي آچلقدان اولمه كنه. ساويت
لارنگ اوز آچالاردى هيچ بر قيتنگه ايگه ايمس. اهاليلىك يمتلار
كليم جهندين ايتگ ضرورى احياجلاريني اوده بيلهك اقدارلار بولسا
جان بو «كيكناك» لار. اتصادى باقىمدان، فاندائ قيتنگه ايگه نولسا
ساويت روسيه نك 16 يل اونكه ندهن سوگوو ايچكى وشيلىك
عمومي كوروتوشى مده شوندايدر.

5. ساويت حاكميتىنىڭ تيشقى سياسي

ساويت روسيه نك يوقاريدا تصوير ايتديگيمز ايچكى وشيلىك اوتت
تيشقى سياسته نائير ايمدهي قالمادى. بولشه ويك ديكاتوراسينك 10
چى يولى سوگينه توغرو، آوروپادا انقلاب ايچين سوگ درجه اوكلد
بر وشيلىك حاصل بولمده. موسوقوف رسمي مجموعتى «انقلاب و
مليتله» (4 جى ساندا): «قوميتلر، ايگ مهم وه بويوك فايئاليت
مملكتلرده حاضرچاق توغرودان توغرو بر انقلاب وشيلىك وه احوال
روحىسى يوق ايگه نلگىنى كورسه ندى» ديب يازد. ايچين بو مملكتلرده
توغرودان توغرو بر انقلاب وشيلىك وه احوال روحىسى يوقد. بو
آريم بر مسئلهر وه بز بو يورده اوگا نيگمه يمز. فقط، ايچكى تهلكله
نك آرتا بارىشدان وه آوروپادا «انقلاب احوال روحىسى» يوقلقدان
ساويت تيشقى سياستىنىڭ منظرهسى حاصل بولاندا، بولشه ويكلر خط
حركتلر يېرىدهن اوزگهرتسه كنه دىلر. ساويت ديپلوماسيى اوز قور
سېنى (بوليى، باشتىنى) ايتديگه چه اوزىنىك ايگ يامان دوشمانى دىر
سانادىمى دولتلهر ايله ياقىلاشماق اوزره ده كيشترمه كنه دىز. لهين، مارو
سېزم نظريهسى بر دوغما (قلمى عقيدده) ايمس، وشيلىك كوره قولايلا
يله چك بر دستورالعمل «ديب يازغان وه بوندان نتيجه اولاداق شوقكر
اودناغا چقارمىدى: ساويت حكومتى روسيه ده «دوينا انقلابىنىڭ ارگان
خرى» بولغان بولشه ويك ديكاتوراسيى ساقلاب قالماق اوجون
فاندائ گذشتلر كنه كيشته ليدر. بو «جهان انقلابىنىڭ ارگان خرى»

قايى بهاغه بولسا بولسون ساقلاب قالماق اوجون لهين، آلمان قومو
شيتلارغا، اوزلهر ينى هيچ بر وقت «دورساي صلح معاهده» نامىنى آلت
وه نيزدهن رد ايتسهك وطقسى ايله قلمى باغلاماسلق مى تومبه ايگن
ايدى. هممه او (لهين) اوزىنىك مشهور قومو نيزمدا سولق بالاخاستا
لى «ديگن» وه سوزنىك نام معنيله «بولشه ويك خط حركتىنىڭ
عقائدى» بولوب كيتكەن رساله نده: «دورساي معاهده سېنىڭ نيزدهن يوق
پليشى امكانى يالغز آلمانلارنىڭ ايمس، نېنى زاماندا ساويت انقلابىنىڭ
بين الخلق موقىتلازىغا باقلىد» ديب يازغان ايدى. «مه بو سندهن
آلماندا، دونيا نك» (طبعى) «ساويت روسيه خارجه» ايگ قولى فرقى
سانالغان آلمان قومو نيت فرقىسىنى يوق قىلغان وه آلمانا ايچمه قومو
نيزمدا قارشى زحمىز مجازبه اعلان ايگن تاسيوتال سوسپاليزم. طله قىلدىنى
زمان ساويت حكومتى درحال، دورساي معاهده نامىنىڭ اوزگهرتلىنىڭ
قارشى ايگه نلگىنى يلدېردى وه بو حركتى ايله لهستان هم مرانيله
ياقلاشو اوجون اوزىنىك يوق اجدى. كىچىك آتاتتا، بىنى جهنوسلو
واقيا، بوكوسلاويا وه رومانيا دولتله ريله ده باقىلاشو احوالى كورونه كندى.
ساويت خارچى سياستىنىڭ قورسېنى يىلەك اوجون برده عمومي
جهان وشيلىكى ده نظردە تونماق لازمدىر. اگر حاضردا توغرودان توغرو
بر انقلاب احوال روحىسى يوق ايمده، ايچكى باقدان حوالده نىچىك،
سلامتلكده يوقد. آوروپادا، آمريقادا، آسيادا بحرلار پنجه ندهن
ايضا مجازبه قورقوسندان كوت سويله كنه وه بازماقدا لار. فرانس،
لهستان وه كىچىك آتاتتا دولتلهرى اوزلهرى ايچين، هيتلرچىلر حكوم
ت باشىغا كىلگوشچ كنه قادار ساويت حكومتىنىڭ ايگ باخنى مناساندا
بولوندىمى آلمانا ايله همر قاندائ بر آگلاشماچىلىق احوالىغا قارشى برانيت
بولتى نابىاققا چالېشماقدا لار. حتى بر آرائى آلمانا ايله ساويت روسيه
آزاسندا خرى افاق باغلامانلىمى دا تخمىن ايتكەن ايدى، «مه بو سندهن
ساويت حكومتىنىڭ بو دولتلهر طرفىغا اوزانيلغان قولى عوادا بوش
اسليب قالمادى»

ساویت حکومتیگ آمریکا نامائیدان نابلووی مسئله سه نومه
 بورادر. لاکن بو پرده سینی ساویت حکومتیگ «موفیتلهری» خارجه
 آقارمایدن. آمریکا، مانجو کونی کوچه تیریش بولی وه اوزینگ ایچکی
 مانعولیا سانی ایله ساویت روسه ایچین بویوک قورقولا بومدورا یاقان
 یابونیا ایله مصادمه که گریشتیب قالدان خوف قیلاندن. بو سورده، ساویت
 حاکمیتی ایله ایسه ریالیست آمریکانگ یتقی سیاست جهنده کی منقطنلی
 یابویاغ قارشى اوز آزا یاقینلاشلولارینی طلب قیلاندن. ساویت-آمریکا یاقین
 شماسینگ یکنانه سینی مهنه بو ایکنه لکنده بونون آوروپا عازینالاری منق
 وه مصدر لاندن. بو خصوصدا ساویت یتقی ایشلر قومیساری لیتویوف،
 بالذات آجقچاسا سوله مهندن.

کوره مر، که ساویت یتقی سیاستیگ موفیتلهری اوج نرسه که
 اسلانغان، بونون دوینادا ایگ قونلی بولغان آلمان قومونیت فرقه سینی
 بوق قیلغان ناسیوال سوسیالیزم غلبه قیلدینی زمان ساویت روسه ننگ اوز
 ایچنده کی، اوبی هر قاندا بر یتقی مصادمه دن قورقونا تورغان
 ایچکی نه لکه لرننگ یوز بیریشی، آوروپادا وه آمریکادا انقلابی احوال
 روحه ننگ یوقلی، که ساویت حکومتینی انقلاب پاتلاشی روزمه سینی
 موقفا بر چینکه قویوب نوروشغا مجبور اینب تورومدر. نهایت، جهان
 بحرانی وه ساویت مطبوعاتیگ هه لیکه جه ساویت اتقا یغا قارشى بر لکنه
 اوردوش حاصر لاما قله عیلمه کده اولدینی قایتالیست دولتلر آزادساندی
 منقابل اعتماد سرتقی.

بوندان 16 ییل بورون، بولته ویکلر حکومت باشغا کیلیب سرایدن
 لارغا قارشى اوردوش، قوله لهر که صلح، اعلان اینشلر ایندی، بو سید
 شتگ تیجه لهری ایندی میدانداندن: روسیه ایچنده ساویت حکومتی قیلد
 لهر ایله، یعنی بونون نهه کچی (زخم کشش) خلق ایله محاربه حالده لهر
 خارجه اینه او، ساویت حکومتی، بورژوا قایتالیست دولتلر سرایدن
 خیر وه همت آقارماق مجبوریتند. فالمشدر.
 لکن بوندان بولته ویکلرننگ اوز روح، وجدانلارینی اوز کورن

دیگه لری چقمایدن. یوق. ساویت حکومتی به ایکنجه «بین الملل برن»
 لهاریات وطنی، بولوب قالا بیردد وه، «بونون دوینا سنی نهه کچی
 کنه لهری وه مظلوم خلقلاری، ایسه ریالیزم آخالینی، قایتالیست وه
 منگدارلار حاکمیتینی قورالمی قوزغالیشلار، ایچکی اوردوشلار وه وطن
 قورلوش» عیاره لهری بولی ایله یقینتاق اوجون سوگنوه وه وطنی کو
 ره شکه سوق ایشکه حاضر لاندن» (زه وویوسومی ووستوق، ننگ 1933
 چی یلی 2 چی سانغا یاقیلین). فقط بویکول بولته ویکلر بویسه
 یالیشتلر حضورنده یالنا فلانماق وه بو قایتالیستلاردان آجقا سورماق
 مجبوریتند در لهر.

بولته ویک اینده بولوریزی (مفکوره سی) باقیم قلماسلاندن بو بونوه
 لارنی اسلا ساویت حاکمیتی ننگ «موفیتنی» دپ آنا بولمایدن.

چوقای اوردوش

تور کلک سه سی

باشقارمادان: نوبه سه اوزجه کیریب اوتوردینیز مقاله لهر تورک عرزلریندن والا
 تورالدرین بیک طرفه دن بازلیب «هرگون» آغلی استانبول غارناسینگ
 27 وه 28 نچی اوقتوبر سنه لاریندا احیالیب چیقیشدر. والا تورالدرین بیک مقاله سینگ
 اهرنی آیقسا «باش تورکستان» منله ریفته نیشاندان آغا سوروب، باغلاب کیلمکیز «تورک
 برلکی» بویزه ایچین بک مهبدر. والا تورالدرین بیک مثنوی حقیقتدا نوغو قوبوشدر.
 بونون دینادا اوزینی یکنه «صلح ورور» منله ر قوستقی طرفداری وه ملی حرث پارا نومی
 کور سه نیب «تایشاققا اوردونوب بورگان ساویت حکومتی تورک که توب» وه هک طیاره لهر عده
 اینوبه برابر شو تورک ایله اوز قول استغافنی تورک اولکنه لهری آزادسانا، ملی حرث
 ماناسینی باغلاشترماق ایچین امکان بیر سه ایندی، باشقا مهلم لهر که محتاج تورکستان تورکیده دن
 منله ر کیتریسه ایندی، «تورک مدنیه قارشى حس ایندیکی دوستلیگ» آلدی، آرنی لاره
 وه هر تورلو «حرره نکر» «من آزاد ایکنه بیکش ابات اینکن بولور ایندی. تورکجه حکومتی
 تورک باشلارینی ساویت روسیه سینگ «استاز» کورمه ک ایچینه بوردن تورده نی زمان
 ایچین سابت حکومتی تورکستان باشلارینی تورک که منله ک درسی آمان ایچین بولامایس.
 والا تورالدرین بیک مقاله سنه سه قوبولان مسئله که «باش تورکستان» ننگ کیله مک سانغا
 قایب اورا مانچینیز

روس ساویت معارف و مینساری، یوسف بولداشا آجیق مکتوب

محترم مسافر لادیمز!

بهن، سزک مکتبله بکیزمه تحصیل کوردم، سزله ردهن خایلی شهید
اوکر مئدم وه مملکتکزه قارشی بهک فضلہ بر دوستلق دربارم. دوزده والی
مخى العین بیکک بهزا بئالاس ده کی اوکله یسه کی سیاقتمه، سقر
سوریش جنابلاری واسطه سیله ذات عالیکزه تقدیم ایدیلدم. فقط، آباء
اوزده ری، آتاشکی چتین مسئله حقددا سزکله کوروشهک قابل ده کیلیدی،
اونکله ایچیز بازاراق سوربورم.

ساویت حدود لاری داخلده آدری، قرغز، توزهک الخ... اسله
ریله پاشایان بهک چوق تورکله موجود بولونیدی، بونلارنگ بکومی
حتی تورکیده کی تورکله ردهن داها فضلہ اولدوغی معمر کسک معلومیدر.
ساویت نوپراقلارندا بهک چوق ساختلار یایدم وه بو تورکلهک طرفی
بزم کی فونوشدقلاری، اوللارله تام معاسیله بر ملت تشکیل ایندیگی
کوردم.

کرچه، فونوشلار آراسدا بر آز فرق وار. لاکن بو فرق
دیالهکت، یعنی لهجه فرقدان عبارتدر. بر استانبوللو ایله بر اوره بورطلو
نگ، بر بورسالی ایله بر باکولینگ لهجه سی آراسداغی فرق، بر
قسطمونولو ایله بر والی نگ، بر اضروم کویلو سی ایله بر جوغورلو
والی نگ لهجه لری آراسداغی فرقدان داها بویوک ده کیلدر.

ایسکیدهن، چار آدره سی زماندا، (استامبولو فادار تشریحات
که ن باب عالی کتابچیلاردان تدقیق یویرا یلیرسیکر.) بورادا باسیلان
کتاب وه غارتیلاردان بویوک بر قسی سزیک مملکتکزه سوق ایدیلیری
یزده اورادا کی ملتداشلار بیزک باسدیقلا ری اثر لری آبر او قورد.
حتی ایچله ردهن بعضیلاری کندی مخلصه ترمدهن سا یاردق. حالوکه اون
کسور سندر، بهتجه شمعی آرتق هیچده وارد اولمیان وه بوندان سوکرا
سزجه ده وارد اولماسی ایجاب ایدن سیاسی ملاحظه لار ساقه سیله

شهرت ایکی آبری آبری مملکت داخلده کی قسی آراسدا موجود
شیرت ارتباطی کیستدر.

اوراداکی تورکله ره بوراداکی تورکله آراسینه بر سدجین فونوشدر.

تورکیه مزه گله کز شرفینه آقارادا آکلار اراق بو سدجینی

یقعا گری ایستوروزا، بو بر...

ایکچی سی ده

یا گلش بر آلقابه (القبا) سیتمی سیله، تورک دیلی، بر داها
میر ایدبله مکه اوزده، پارچا لایبور.

عرب حرفه لریله باسیلان اثر لری، ایسکیدهن آذربایق ایله چین
آراسدا کی بونون تورکله آکلایا بلیر لری.

حالوکه، سز، ساویت تورکله رنگ بزیسکیدهن چوق باشقا بر
پشمی آلقابه قبول ایندیکنلرینی بلیور سکر. این، بونکله ده فالسبور.
کوچوک کوچوک تفاوتلرله تورکجه فونوشان تورک قوللارنگ هر برینه
آبری بر آلقابه قبول ایندی بیکر. (وه یا قبول ایتمه لری کندی کندی
دهن حاصل اولدی).

بویله لکله، تورک یازسی باهل قلمنه دوندی. برینگ یازدیینی
اون کی آکلایمبور.

مملکتیمیزی زیارتکر ماسیله، آقارادا، شو خصوصدا دا مطابق
فالعا گری ایستوروزا:

بویوک بر تورک آلقابه سی قورولتایی عقد ایدرهک بو سوک بئش اون

یل طرفدا پارچا لانان تورک یازسینه تعامیلتینی، مصونیتی اعاده ایتمهک...

اگر بومی یا یازساگر، اگر بو خصوصدا بزم رهبر لره آکلانا
بیرسه کر، امین اولو کز، بونون سیاسی حیانتکرنه ایگ یارلاق موقیبتینی
نمین ایدمه کسکر.

موسیو بوشوف، بولداشی موسیو ووراشیلوفدان أورنهك آلبین
ناظر لارلك شخصی دوشونجه لری، البته كه اداره ایندیكله لری رسر
تسكلله رك كیدیشانی اوزه رینه عامل اولور.

شاید مسافریمز بولونان ساویت حربیه قومیناری ووراشیلوف جاسس
لاری، بزله ری شخصاً جوق سه و معیش اولسایدی هم بو عیشك باشدا
كندی كه له جه كه باشقاسینی بوللاماق امکانشی بولوردی همنده ساویتلار
بزله نوپ، توفهك، طیاره ویرمه ت مانع اولوردی.

دوشونك: بر دولتك، قومئوسی بولونان بر دوك توپ، توفهك،
حرب طیاره سی ویرمه سی نه دیمه كدر!

بو، سوك درجه اشكاده، سوك درجه ساغلام بر دوستلق امینلهدلار
ایشه زمی... دیمهك، كه روسلار، بزدهن — بهك حقلی اولارلق
مطلشلر... كندیله رینه آجاق یاردیمیز بدوقونا بله جه كینه قانع اولبور
لار... وه بو قناعتك ساریلمادان افاده سنه ووراشیلوف بولداش عامل
اولبور.

بهك آبی شیمدی سوزارز: ساویت قومومز بزه اغتمادینی توپ،
توفهك، طیاره كبی مادی جهتلهرده ایزار ایندیگی وه ساستیمیزی بو ساحه
لاردا قوللدیردیگی حالدا، معنوی طرفدادا نیچین عینی شی یا یلمبور
دونده، بر مقاله مزده آگلایلدیغی كبی، ساویت نور كته ریه رینه
آرامزدا به كبی ره ژیمله ریمز اتانیدا قوللی معنوی رابطه لار ناسیس ایلمه
شوبله دورسون، بالفكس، أسکی معنوی رابطه لاردا كو كدهن مانع
لاناق سورتیه قریلمیشدر:

1 — چار روسیه سی، نور كیه نشریاتینگ، غازینالارینگ، كبر
لارینگ كندی نویر افلارینا كبرمه سینه اوقوناسنا مساعده ایله ریدی. شه
دی بو كا امکان بولامبورز. عینی مانك، اینکی قولی آراستدا براویورور
آچیلیمشدر.

2 — أسكیده ن عینی یازی بی بوتون نور كله ر اوقور لاریدی. حال

ی شیمدی ههر نوزك شیمسینگ به كبی بر یازیس حواله كه لمیشدر.
براشتریمه كه دوغرو ده كیل، داغیلنماغا دوغرو آدینلار آیلبور
ووراشیلوفك توبه، توفه كینه، طیاره سه جوق تشكرله ر ایسدرن
فكریمزجه، بو یوف دا، كندی ساحه سدا نوركله ره فارشی عینی دوستلق
اشتمادینی، یاردیمینی كوستره هلی. نوزك عالمینگ بو زولان معنوی
وحدت وه مواصله سینی تأمین ایتمه لیدر.
بو، توبدان، توفه كدهن، طیاره دن داها مهمدر. جوق، جوق
داها مهمدر.

تور كستاندا «تیل سیاستی»

III.

اونكه ن اینکی مقاله ده اوزبكستاندا بورونولماقدا بولغان تیل سیاه
شده ن بحث ایتمش اینك. ایمدی قیساغنا بولسادا بو مسئله اطرافدا
تور كستاندا بولوب كیچمه كده بولغان حادثه لهر وه او بیرده كی آقبیلار
ایله اوفوجیلاریمیزی تاشتریم كیچمه كچی بولامز.

ساویت حكومتی تور كستاندا تیل مسئله سی اطرافدا بوری اوغلی
كوموشی علی (۰) وه بولداشلارینگ باشچیلیغی آستدا بوروغان ملی تیل
آقسی ایله اوزون یللار كوره شهك مجبوریشده قالدی. نهایت كوموش علی
وه باشق باشچیلارنی قاناقفا آلو ایله فوتولغانلیغینی اولاب نور كیه ن بو
آقینگ مملكتنگ ههر طرفدا منورلهر آراستدا كو ك آتوب اوراب
بارا باققانا شاهد بولوب اوتورادز.

بوری اوغلی نك باشچیلیغی آستدا بولغان بو ملی تیلچلك آقبینی
ساویت حكومتی ملتچلك، تور كچلك، پان تور كیستلك ایله عیله یدر. بو

(*) بوری اوغلی كوموش علی، خوجان اوغلی سلطانك ایله برانكده 1917 چی
ییلی «انلادان سوگه تاشكده باش حروریز مصلطی بیكنگ سیاسی رهبرلگی آستدا
قیبر تولغان «برلك نووی» غارناشیقا كوت پایشان قاتاشخان بر قاندر.

ئىل آقىمى يەككى ادبى ئىل اوجون اساس اولاراق ايسكى توركمن
ادىبىي ئېلىنى آلايد. يەككى ادبى ئېلىنى عموم تورك ئېلى اساس بولغان
«اورال-آناى» ئىل غروبىنگ عمومى وسقلىرى، قانۇنلارينا اوجون
شكلىدە انكشاف ايتىمىز ئېلىنى مەنە شو قايىناقدان بايتىش كىرە كلككى
قاراشىنى آلا سورادى. ساويت ئېلىچىلكى طرفدان آلا سورولگەن ئېلى
ئېسە «بالقاولار ئېلى» دىب آنادلار ايتىش.

بولى ئىل آقىمى قاراشلارنى بوتولاي رد ايتوجى ساويت ئېلىچى
لككى ايسە يەككى توركمن برونلار ادبى ئېلىنى ساويت حكومتى ايتىمىز
مىيوناك ئىل سياستىنگ كورسەتكەن اساسلارى اوستىدە توزوب اوسدوروش
كىرە كلككىنى آلا سورىدى. حنى او توركمن خلقىنگ ساويت دورى
قادار بر ادبى ئېلى، بر ادبىي بولوشى دا قبول ايتىمە كىچى ايسەس. او،
ساويتلاردان اول توركمن ادبى ئېلى يارلقندان بحث ايتونى «اسارلەن
فوتقاريلغان» خىلقلارغا ساويت حكومتى طرفدان ادبى ئىل بىرلىگەسى
انكار ايتوكىيى «گناه كىر» بولغانلىقى سويلەيدى. او بونداى نوشونولدى
ساويت حكومىتى قارشى بر مانكورلك دىب كورسەتەد...

توركمنستان مەارف قومىسارلىقى مجموعەسىدە چىققان توركمن
پەداغوزى آقادمىسى مدرسەلەردەن دىبا اوغلى خەير دىگەن كىشىنگ
مقالەسى بو مشلەنى بر آزدا قىزدىرىپ بويادغان. بو مقالهنگ اوزى قو.
لېمىزغا كېلىمەگەن بولسا دا توركمنستان ساويت مطبوعاتىنگ اجدىنى
مناقشەلەر بر كە اوتك آلا سوردىكى فكرلەر خقىدە بر تصور ايدىمىز
انككى بىرمە كەدەد.

اولا مقالهنگ «ايسكى توركمن ادبى ئېلى» دىگەن سرلوحىسى
اوزى كوپ گە نەرسەلەر سويلەمە كەدەد. «توركمن سىكاي ايسكرا» غا ئېند
سىنگ (30. 5. 33) افادەسچە بو مقاله مىلى ئىل مشلەندەن باشقا بر
تاقم مىلى تارىخى، فلسفى نظرىيەلەردە اورتاغقا قومماقتا ايتىش. مقاله (ئىل
مشلەنە دائر قىمىندە) اقتلاپقاچا توركمن ادبى ئېلى بارمى ايدى؟

دىگەن سۇال ابلە باشلايدى. مقاله ايكە سىنگ بو سۇالغا جواب بىرمەندەن
اول بر مىلى ادبى ئىل دىگەندە نېمە آكلاش كىرە كلككى. بو اوتك عملە
كىلوى اوجون لازم بولغان عامللار خقىدە بىرىپ اوتكەن ايتىمىز
بو اوجون شايمان خقىدە.

«بر خلقىنگ مىلى ادبى ئىلىگە ايكە بولوى اوجون اوتك اقتىد
دى، سىسى بر بىرلك توزوى كىرەك. او خلقىنگ اوز دولتى دائىرەندە
اقتىد بر بىرلك خالىدا بولوى، دولتىنگ قانۇن ايتىلەردە اوتك اوزى
طرفدان توزولوب يىتىلوى كىرەك. بوتون آياتلار بر ئېلىدە بوردىمىلى.
بوتك سىسى، اقتصاديات، سەنت، ادىيات، تەختىك، طب وە باشقا ئەلە
مەتلەر بىرلەشپ او مىلىگ ادبى ئېلىنى وجودغا چىقارادىلار. دىدىكەن
سوك باشداغى «اقتلاپقاچا توركمن ادبى ئېلى بارمى ايدى؟» دىگەن
سۇالغا قايتىپ، بوگا او طىبىئەتتە اقتلاپقاچا توركمن ادبى ئېلى بار ايدى
دىب جواب بىرمەد. چونكە عكس تقىدردە اوتكەدە غرىكار ساويت ئىل

سېتىلەردى-بىرنىكبارلارى كىيى عصرلەردەن بەرى يوزلەرچە شاعر، ادب
پاژوبىلار بىشترگەن بر ئېلىگ بارلىقىنى انكار ايتەمسى لازم كىلەر ايدى،
كە بولى اصافىنى ساتماغان هىچ بر انسان قبول ايتە آلماس. او ايسكى
ادبى ئېلىگ قىلمى شىكىلىنى چىقارپ قوبوش اوجون XIX-XVIII عصر-
لەرنگ شاعر، ادىبلەردى اثرلەرنى تىكشىرىش كىرە كلككىنى آلا سوروب،
توركمن باشقىنگ عەر نەرسەدەن زىادە بو اسكى توركمن ادبى ئېلى
ايسى اوستىدە اصرار قىلىشى كىرە كلككىنى چىقارادى.

ساويت مەكىندە نەرس بىرىپ، ساويت حكومتى ايكە كىنى يىت
تورغان بو قىزىل مدرسنگ ساويت حكومتە قارشى مانكورلك دىمەك
ولغان نظرىمىندەن فەانى كوككە چىققان ساويت مطبوعاتى مىنلەردى
توركمنستان علمى تىكشىرو ايتىمىزنى، رېئسە مراحىتلە بو خقىدە اوتك
دېنى سورىدىلار. او كىشىدە «مخدم قولى» اساسلى سورىندە تىكش-
رىلىپ، بر قناعت حاصل بولماغوتىچا بو خقىدە قىلمى بر نەرسە سويلەپ

بولما باجايى جوايىنى بىر مەشدر. اوز نۇظر بەلدېرىنى تەدبىق ايتەنورمان جوار
 آلامانغان ساوت تىل سياستچىلەرى «مىلەنگ حلى مخدوم فولما
 قالدى» دىب باقريب جاھىرادىلاد. دولت محمد اوغلى مخدوم فولما
 18 نچى عىسىدە كى مشهور تۈركمەن شاعرىد. مخدوم فولما تىل
 «چىك نەمە» نام اثرى بو كۈنگى ساوت آقادمىسى اتخاستان. وىند
 نايتازە مولاشىمىت بروفەسور آلېكساندر سامبولوويچ نۇظرەدان كۈب
 نىكشۈرلەنگەن ايدى. سوڭ يىللاردا بولشەويك مطبوعاشدا، ايتسا «براوا
 دوستوگا» غازىتاسى يىتلەپتەدە، سامبولوويچنى «فەئەدالېزم» مىلى بۇر-
 زۇا، فكرينى تارانوچى مخدوم فولما پروباغانداچىسى بولدى دىب كۈب
 عىيەت يازدىلار. سامبولوويچ بو عىيالولاردان قورقوب، يوقوب قالماسا
 ايدى م- انقلابدان كۈب اول تۈركمەن ادبى نېلى بولغان دىب چىقار وە
 بوگا دليل اولارق مخدوم فولما نى دە آتاب اوتەر ايدى.

دېريا اوغلى نى تىقيد ايتوچى «تۈركمەن سىكاييا ايسكرا» محزرى
 اونك قازانغان ايتسا اوج قىطە اوستىدە كۈب اسرار ايتەد. «ھەر
 «خلق اوز دولتى ايچىدە اقتصادى بر بىرلك تىكىل ايتەلەيدى» دېگەن
 قىطەسىنى آلوب بوندان محزرىنگ حقوق نىكىسلىكى (۹) اسنادا خلق
 لارنگ تىرىك مئاعى ايتىلەپنى قبول ايتەكە نلگىنى، بونگەدە لەين مى
 مىلى سياستى بولە قارشى بولغانلىقىنى چىقارادد.
 بو غايىدە طىبىى بر نەرسەدە، بو كۈن لەين مىلى سياستە موافق بوشۇ.
 بوچى، اونك اورتاغا چىقاردىقى بو كۈنگى شرايطدە حقوق نىكىسلىكى
 بارلىقىنى اوبلاوچى برگە بولسا ااصافلى تۈركستانلى تايلارنى ايگەن!
 مەمە بو قولمىزداغى تىل سياستى كىچىك كە بر مثال. شو حقدە حك
 ايتەركەن حقوق نىكىسلىكى دېگەن نەرسە بارمى؟
 اونك آغا سوردىگى «حقوقى، قانونى مسئلهلەردە او خلقىك
 اوزى طرفدان ھىتىلەلى»، «بوتون آپادات بر تىلدە يۈرۈتۈلەلى»
 دېگەن قىطەلەردە «تۈركمەن سىكاييا ايسكرا» محزرىنگ ھىچ خوشە كېنە
 مش. او بولاردا لەين مىلى سياستە قارشىلىق كۈرۈپ دېريا اوغلى غا كىر.

دېريا اوغلى دا اوز يولدا يۈرۈپ بارادد.
 دىبى بائەد بىر ماقدا، فقط دېريا اوغلى دا اوز يولدا يۈرۈپ بارادد.
 مىلى بىلچىك آقسانلارغا قارشى بو قانداق شەرت كۈرسە تىكەن ساوت
 حاكۈمى بەگى تۈركمەن پرولەتار ادبى تىلېنى دە «بويۇك دھىر» ستالىنك
 كۈرسە تىلېكى بىن الملل پرولەتار ادبى تىلنە ابرىشترو بولدا آلب بارماقچى.
 اوتىكچون ايلك سىرادا تۈركمەن اورفونىر ايتىنى، غراممىرىنى ۋە آنامالا
 دىب نۇزۇشەدە ساوت تىل سياستى اېزىلەپنى محكم تونماقچى بولادد.
 ۋ بولدا اوزىنگ موقىبىتى تامىن اوجون بوتون تىلچىلەرنە ھىچ بر سوردە
 بلچى عىسىرلارنگ ئامىرىنى پائاستىر ماسئالادىنى تۈبىيە ايتەد.

بىسەن تۈرسون

تۈرك غازىتاسى چىلغى (*)

xv.

تۈركستاندا 1915 نچى يىلدا چىقاريلغان تۈركچە غازىتالارنگ برى
 دە كۈندەك اولارق سىرفىدە چىقىش «تەنگرام خەبرى» دە. بو
 غازىتا تاشاسادا 500 دىن آرتىراق باسلىپ تارقالاردى. فقط بو ھەم
 بورماقى غازىتالار كىبى اوزون باشالماي 30 سانى دىبا يۈزىگە چىقىپ
 نىختاب قالدى. محزرى حىبن ابراھىمدد.
 1916 چى يىلدا بوتون تۈركستاندا يالغز اوج كە تۈركچە غازىتا
 چىقىتەد: ناشكەدە «شرق» ابلە «آلاش» نى، سىرفىدە «آگىتە
 تىگرافلارى» نامىداغى غازىتانى كۈرەمىز.
 «آگىتە تىگرافلارى» تىك مۇسى ۋە محزرى سىد رضا غلى زۇدەد.
 تىك نىسخە چىقىپ تارقالغانلىقى معلوم بولمىشدر. بونك بىمىرى بەك قىسقا.
 يالغز 16 سانى دىبا يۈزىنى كۈرەمىشدر.
 «آلاش» 1916 نچى يىلنگ نوپاىر آيىدا چىقىپ، 1917 نچى يىلنگ
 (۹) «باش تۈركستان» نك 28، 30، 35، 37، 40، 42، 45، ۋە 47 نچى سالارەدان دوام.

سوكلارندا توختالمايدۇ. ھازىرقى غازىئاھىدى. مۇسى كولىنى تونۇس،
ئاشرى مريم تونۇس خاتىرى.

كولىنى تونۇس اوغلى، آلاش، يىتلەرنىڭ چار ھۆكۈمىتىگە 1916
چى يىلى (25 يۈن ئاي) نۇرگىستانىگە 10 ۱۹۳۴ يىلى ئاراستىلى
ئىرگە كەلدى، «ئىككىنچى» گە سىررە ئېلان قىلدى ۋە نۇر-
گىستاننىڭ ھەر نامىدا ئىدىيە ئاراستىلىق نۇرگىستان مەشھۇر بۇرۇنقى
پاھلادى يازىلار باسقان ۋە بۇ سۈرئەت ئۆز يۈزىغا خاتىلىق قىلغان
بىر كىشىدۇر.

ئاسل مەقسەت نۇرگىستانغا غازىئالاردا ئولتۇرۇش بولسا، بۇ ماقالەدە 1916
چى يىلى نۇرگىستاننىڭ ئىشلىرى ۋە قاتناشما لارى ئېلە چىقارغىلىق، نۇرگىستان
چىلىق مەقسەتلىرى مەدافە، ئېنگەن ۋە «ئىككىنچى روسچە» مەدرجە ئىستازىلە نۇر-
گىستان، آلاش ئىككىنچى بولغان ئېنگەن مەھمۇر روسچە غازىئالاردا دا ئىككىنچى
نى لازىم ئېلان. بۇ روسچە غازىئالارنىڭ بىرى «Туркестанский край»
«نۇرگىستاننىڭ كراي»، «نۇرگىستان ۋالىيى» نامىدا بولۇپ، روس
«ئىككىنچى سوتسىيالىست فرانسى» مەنسىپ ئۆتكۈر قىلمى دەئوى ۋەكىلى ئىدە
ئىككىنچى تامانىدا ھازىرقى اولاراق خوقۇمدە چىقارغىلىقىدۇر. ئېنگىچىدە
«Голос Туркестана» «غولوس نۇرگىستان» (نۇرگىستان ئاۋىشى)
نامىدا بولۇپ ئىدىيەدا چىقارغىلىقىدۇر. بۇ غازىئالارنىڭ باشىدا روس سوتسى-
يالىستىدە ۋولوسىيەنى ۋادىم چاينىكىن تۇرغاندۇر. «غولوس نۇرگىستان»
بولغان اولكى ماقالەدە «يېشى نۇرگىستان» نىڭ 47 چى ساندا) چى
ئېنگەن «ئىدىيە نۇرگىستان» ئېلە «ئىدىيە فرىغانە» غازىئالارنىڭ روسچە
دەئوى ئېنگەن ھەم ئىككىنچى. بۇ غازىئا نۇرگىستان جىدىدچىلەرنىڭ روس
ئىنقىلابچىلارى ئېلە بىر ئېنگەن ئىككىنچى ئېنگەن ئېنگەن روس شەھىرى بول-
ا. «غولوس نۇرگىستان» نۇرگىستاندا نۇرگىستانلارنىڭ نام خوقۇققا ئېنگە
بولۇپ، كېلىدىغانلارگە (روسلارغا) نىسبەتەن بۇ قارىدا بولۇشلارنى ياققان
يازاغان روس ئېنگەن كى بىگەن غازىئالار.

ئىدىيەدە ۋە غەدار چىقارغىلىق ئادەمىنىڭ يېقىنلىقى، 1917 چى يىلى فېۋرال
ئىدىيەدە، بۇ مەبلۇغات ئولتۇرۇش سانسورنىڭ كۈتۈپلىشى نۇرگىستان
جىدىدچىلەرنى ئوچۇق ئېنگەن كېلىك ئىمكان مەدائى آچىدۇ. اولمىچە ياشىرىن بولار
يېقىن كۆك ئىستازلىق ۋە يا مەھزۇن يازىلاردا قىلغان خەلقئارا ئىستازلىق
كېلىكەن يەككى ئىككىنچى، فېۋرال ئۆزگەرتىشەن سوڭ، نۇرگىستان
جىدىدچىلەرنى مەبلۇغات يىتلەرنىڭ آچىقدان آچىق سۆيلىشەن باشلايدۇر.
نۇرگىستانلىق ياش يازغىچىلاردان بىرى 1927 چى يىلى ئىش ئىدىيەكى بىر
ئىدىيەدە «فېۋرال ئۆزگەرتىش جىدىدچىلەرنىڭ ئىشلىرىنى ئالدى تۇرغۇزىدۇ»
ئىدىيەدە، مەھمۇر بۇ، كۆپ يىزىدە، ۋە نۇرگىستانلارغا قولايچا كۆپلەيدۇر.
ئىدىيەدە سۆيلىشەن سۆزلەردۇر. 1917 چى يىلى نۇرگىستان غازىئالاردا
ئىستازلىق يازىلار ھەم يوقايدۇغىغا ئوخشاشقان ادەملەرنىڭ ئوغۇرلىقىنى
ئىدىيەدە.

فېۋرال ئۆزگەرتىشەن سوڭ نۇرگىستاندا نۇرگىستان غازىئالارنىڭ
ئىستازلىق مەھمۇر بىرگە كۈتۈپلىدى. بىر ۋەقەلەر سانسور يازىسى يۈزلىدەن سۆز-
گە مەھمۇر ئېنگەن ۋە قىيىنچىلىق مەھمۇرلەرگە چۈشۈرۈلگەن كېلىدۇ. يازىلاردا
آچىقلىق، قىيىنچىلىق ئېنگەن ئىز كۆرۈلە باشلىدى. ئىشلىق بۇ دەردە غازىئالارنى
بىر سۆزى ۋە نۇرگىستاننىڭ دېمەك بۇ ئىشلىق سۆزلەردىكى مەبلۇغات
مەھمۇر بىرلىدۇر.

1917 چى يىلى فېۋرال ئىنقىلابى مەھمۇر نۇرگىستاندا 18 يەككى
نۇرگىستان غازىئا كۆرۈمىز، كە بۇ ھال ئىستازلىق نۇرگىستان ئىنقىلابىدا يەككى
ئىش بىر ھەم ئىككىنچى ئىستازلىق. بۇلارنىڭ 7 سى ئاشكەندە،
2 سى ئىستانبۇلدا، 2 سى سىمىرەندە، 2 سى خوقۇمدە، 2 سى سەھى
(سىياسەت) دە، بىرى خان ئوردىسىدا، بىرى نۇرگىستاننىڭ شىمال غەربىدە،
ئوردال ئىشلىق بۇ يىزىداغى ئوردال (ئوردالنىڭ) دە بىرىدە نۇرگىستاننىڭ شىمال-
ئىشلىق قىزىل چاردا چىقىمىدۇر. ئىشلىق شۇ ئىشلىق ئېنگەن بىرلەردە چىققان
غازىئالاردا قىيىنچىلىق ئىشلىق كېلىدۇ. ئاشكەندە چىقارغىلىق غازىئالار

شورلاردر: «نجات»، «توران»، «اولوغ توركستان»، «شورای اسلام»، «کیش»، «برلك نووی» و «تورک ایلی».

فیورال اوزگه ریشیدن بر آژغه، سوگرا، مارت آیدل، فرق یدی یلدا نهری تاشکندده چیقیب دوام ایپ کیلگه ن رسی «تورکستان ولایتی» ننگ گریتی، مشهور تورک اسلام دوشمانی میسیونر آسترانوموفنگ نویل مان آلیپ برنگ منور قادری عا تاپشورولدی. منور قاری بو غازیشانگ ایسینی اوزگه رتوب «نجات» نامبله چقارا باشلادی. بو غازیشا، منور قادری ننگ اوز سوزلریله «تپشک» «انقلاب دوریده دوام ایپکه بلگنی اوجون تورکستانگ اذ حر مسلکلی بر غازیشاسی» ددر. چارلق دورنده چیقاریلغان «ترقی»، «خورشید»، «شهرت» و «آزیا» غازیشالاری یشلرندده آجیق سوبله مەك ممکن بولماغان سوزلهرینی تورکستان جدیدچلهری منور قادری ننگ انقلاب دورنده کی «نجات» نده، یازا یلمشله ردر. نجاتگ سلفی بولمان آسترانوموفنگ نور کچه «تورکستان ولایتی ننگ گریتی» اوزینگ فرق یدی یللق عمرینگ بو بولک قسیمی تورکستانداغی تورک اوروغلاری آراسیغا قاق سالماق، آینسا تورکستانلیلار ایله نانا لار آداسینی بوزماق سرف ایپکنه ایدی. جدیدچلر باشلوعی منور قادری ننگ «نجات» ی ایپه فازاق، فرغز، قارا قالیاق، تورکمن، اوزبک، تاجار و باشقا تورک اوروغلاری ننگ بر ملت و بر وطن بالالاری ایپکه ملکلهرینه غامد ده گهرلی یازیلار باسشدر. «نجات» یشلرندده چارلق آداره سینگ حقیقی یوزری کورسه نوب اوگا نقرت یلدیر گهن و فیورال انقلابدان ممنویله بحث ایپکن مقاله و شعرلر هم کوبگه ددر. «باشسون حریت، عدالت، مساوات، شاعرینی تاشیغاندر. مسلمانلار آراسندا سنغه آیرماسینگ پلا ضمیفلگینی آغا سوروب «بر مسلمانلار ننگ اکثریتله «ده موفرات» یی عوام آتالغان خلقدان عبارت» ایپکه بلگیمیزی یازغان «نجات» نشر ایپدیکی بر خطابنامه سده: «سفلهر ننگ فرقلاری سیاسی حیاتی کوچه پیره ددر — اون فضیلتی شوبده ددر. لاکن او ملتنگ کوچینی بولهدر — آننگ که میچیلگی

شوبده ددر. بر فضیلتهری آرتدیرایلیق، که میچیلگهری نوکه تپلک، دیگهن سوزلهرینی اوقیر. «نجات» هاتالق غازیشا ایدی، 74 ی دوام ایپ اوقوبر اقلای حیاغدا توختاب قالدی. ییللی 5 سوم 50 نین، آلتی آیلی 3 سوم، اوج آیلی بر سوم 75 نین ایدی. «نجات» ننگ یشلهرینی منور قادری ننگ، محمود خواجه بهبودی، صلاح الدین معنی زاده، مراد خواجه افندی، عبدالله قادری (جوانقوبای)، خالمحمد آخوندی، شاگر جان رحیمی، شاعر کمی، میر ملا، میرمحسن، رؤف مظفر، خالمحمد نوره قول اوغلی، الذید عزیز زاده، عبدالله اولانی، خواجه مبار (شاعر «تولای») کیی اوز زمانعی تورکستانگ یاش فکرلی محررلهرینگ مقاله و شعرلهری ایله روسلاردان سوسبالده موفرات نالیق کین ننگ یازیلار ری یزه گهندر.

«نجات» مان سوگرا چیققان «توران» ننگ مسؤل محرری اولچه عبدالله اولانی، سوگرا نظام الدین قادری آندان سوگرا افندی زاده محمد امین بک بولغاندر. ناشری «ترقیور توران جمعیتی» ایدی. شاعری «باشسون خلق جمهوریتی» ددر. هاتادا ایکی تاپیر چیقمشدر. ده گهرلی یازیلار باسشدر. فقط احتیاطسرنی یوزیدن اوزون باشالمادی. «توران» زمانینگ افراطچی باشلاردان بولغان تاشکندلی میرمحسن دیگهن بر ییکیننگ اوز زمانعی مدرسه احوالینی، مدرسه ده کی درس و درسکلهری نقد ایپ یازغان بر مقاله سینی نشر ایپ. تاشکندده کی «علما جمعیتی» ایله «شورای اسلام» اعضالاردان بعضیلارینگ دینی نصیینی فوزغاتوب یوزدی. میرمحسن قاجیب ییکینگهن بولنادا اوننگ مقاله سندن غایاغا کیلگه بلر بر نیچه کون سوگرا اونی نوتوب، قوللارینی آرفاسیغا باغلان قاضی خاوغا آلوب کیتدیلهر. بو اوگغاییز وقعه «توران» کیی مهم بر غازیشانگ توختابلیشی ییلن نتیجه له نمشدر. «توران» ننگ آجاق 20 سانی دوینا یوزینگه چیقا یلمشدر.

فیورال انقلابدان سوگرا تاشکندده چیققان غازیشالار ننگ اوجده

چېسى «اولوغ تورگستان» دىر. تاشكندە قورولغان «شېركى» شىركى نامىدان چىقارىلىشىدۇ. بۇ غازىپانگ باشدا كىر تۇرغان. شىركى پىشاسون مىنلر مختارىتى، ايدى، «اولوغ تورگستان» تورگستان خلقى تىگ او زمانى طبله رىسى آڭلاغان وە تورگستان خلقىنىڭ زەھىدە خاگم فېرلەرگە اوپتون يازىلار باسقان غازىپانلاردىن. مەخلىنىڭ بوزدىن نوقسان سەكرى مۇسلمان بولغان تورگستان اولكەسىدە، خلق اۇدەرىنىڭ جىندەن كىلنگەن سالدات وە ايشىلەر قولغا كېچىۋېگە تورگستانلار خلقى اولاراق راشى بولماپاناقلا، دىب يازغان وە روس «ايشى» دەققان شوراسى مەغا قارشى كۆپ يازىلار نارفاتقان «اولوغ تورگستان»غا او نۇرغون (كىر بىرىگ مەنارامىسى)، ملاغازى بوس محمد اوغلى، نورالدېن سېف الملوگ، لىفى، مەصفى چوقاي، بىكر دىۋاي، مختار بىكر، خىف تولاك، لىدې غىزىز زادە وە باشقا قىزىلى يازىچىلار قاتناشقانلار.

مورال اقلاندىن سوگرا قورولغان «شوراي اسلام» جەمئىتى اوز كىرىمى خلققا ناراماق اوچون 16 ئىچى مايدان باشلاپ «شوراي اسلام» نامدا بىر غازىپا چىقاردى. مقصدى: «تورگستان مۇسلمانلارنى سىياسى وە اجناسى جەھەتدەن تىرىيە ايتىش، اقلاننى نۇغدورغان مەم سىياسى وە اجناسى مەسئەلەرنى اھالىگە نۇشۇتوروش، مۇسلمانلارنى مجلس مۇسان (اۋچىرە دىنە لىۋىيە سۇر اىيە) غا حاضر لاش، نۇزراق وە سو مەسئەلەرنى تورگستان لىپارغا قائىدەلىق روشدە حل قىلىش، تورگستان اېلىدە كىمى تورگىلەرنگ روس تىگ باشقا ولايتلەردە باشاغان تورگىلەر اېلە مۇناسىت وە علاقه لارنى آرنىرىش، مەكتەپ وە مەدرەسەلەرنگ اصلاح يوللارنى كۆرسەتىش وە باشقا شۇنىگە اوخشاش مەسئەلەردەن بىت ايتىش» ايدى. شۇنداق بويۇق وىطىقەلەرنى كۆرە، كىچى بولغان «شوراي اسلام» تىگ آجاق اېكى سالى دىيا يوزىگە چىقىشىدۇ. اېمدى آقارادا نۇرگىيە حكومتىنىڭ خەتتە بولغان عبدالله نىال بىكىگ قاراماغدا چىققان بۇ غازىپاغا اسماعىل غابدى، نۇز فارى، شاكرجان رحىمى، علم بايۇر، بورهان حىد وە باشقا لار قاتناشقانلار.

«شوراي اسلام» تىگ خلقى «كىگاش» دىر. بۇ غازىپا غىلە اوز سىلى تىگ مەسئەلى تەقىب ايتىشىدۇ. «تورگستان مەركىزى شوراسىنىڭ نۇشرى افكارى» (۱) ايدى. باشدا احمد زكى ولىدى، سوگرا دان نۇز فارى نامدا ايتىشىدۇ. «شوراي اسلام» يازىچىلارنى دا بوگما قاتناشقانلار. 25 ئىچى بوزدىن باشلاپ دىيا يوزىدە كۆرۈلگەن «كىگاش» تىگ بەشى شىركىپاندا 2۵ سالى چىققانلىقى بىلدۈرىلىشىدۇ.

«بىرك تۇرى» مەم ايون اېدا وە چوقاي اوغلى مەصفى بىك تىگ سىياسى مەسئەلە چىقىشىدۇ. نۇشرى «بىرك تۇرى» شىركى ايدى. مەجرى لىرى خىرالدىن بولغانلىقى اېلە بوگولەردە تورگستاندا ساۋىت حكومتى شىركىدان مەنچىلىك، تورگىچىلىك اېلە غىلە تىپ بورگان خوجان اوغلى سلطان بىك وە بوزى اوغلى كوموش على بىلەلەردىر. «بىرك تۇرى» غاداق غازىپا ايدى.

سەئىر اېندان باشلاپ «پاشاسون قوشما خلق جەمئىرى» شىركى اېلە چىققان «بىرك اېلى» ناملى غازىپا مەم او زمانى تورگىيە غازىپالار قاناردا مەم اورون ئولتۇردۇ. «تورگستاندا مۇسلمان مەركىزى شوراسى وە بىرك مەم مەركىزى فرقىسىنىڭ نۇشرى افكارى» اولاراق چىقىشىدۇ. بۇ غازىپا يىتلەردە اقدىرادە محمد امىن بىك، شاكرجان رحىمى، بورهان حىب، رفىق مۇمىنى اېلە باشقا لارنگە يازىلارنى اوچراتامز.

1917 ئىچى بىلى نامانكاندا «فرغانە صحىفەسى» وە «فرغانە نىداسى» نامىلە اېكى غازىپا چىقىدى. «فرغانە صحىفەسى» 15 ئىچى مارتاندا باشلاپ دىيا يوزىدە كۆرۈندى وە 40 ئىچى ساتقان سوڭ مەدى جەھەتدەن سىقىلىپ ياتوب قالدى. اوندان سوڭ «فرغانە نىداسى» چىقىدى. بۇدە 19 ئىچى ساتقان سوڭ ئوخشاپ قالدى. بۇ اېكى نامانكان غازىپاسىنىڭ نۇشرى وە

(۱) «تورگستان مەركىزى شوراسى» اعدالارندان چوقاي اوغلى مەصفى (رئىس). مەمالە خۇبە، شاھ احمد (رئىس اورونساۋالارى) «نۇزفارى» وە قىسقىلە مەن زكى ولىدى تىگىرى آتەمق كىرەك.

محرری حسین ماکای نامدا بر ذاندن. اینکسی هم از کوب قارا علمان
حرکتله رینی نقد ایش و جهالنگه فارسی کوره شمشدر. «فرغانه سینه»
سی «ایله» «فرغانه نداسی» حسین ماکای لگ اوز خصوصی مطبعتده
باسلمتدر.

سرفنده «حریت» ایله «تلگراف خبرلری» چیقتدر.

«حریت» 16 جی آیریلدان باشلاب چقاریلغان. بونگ محرر لکیمی
باشدا مرزا نقول شاه محمد زاده، اوندان سوک اکابر شاه منصور اوغلی
ایلا ایشدر. 27 جی ساتندان باشلاب نانی محرر لک عبدالرؤف (شاعر
«فطرت») که نایشورولمشدر. ناشری «زرفشان» شرکتی ایدی. فقط بو
شرکت بر آرائق یشرک یاردم بره آلماقانیدان «حریت» غازیناسی مانی
سقیبتنی ایچنده قالدی. بو سیرادا محمد قول اورونبای اوغلی «حریت»
نگک ناشر لکیمی اوز اوشیگه آلوب بو مهم غازیتانگ بر ییلدان آرتق دوام
ایشیگه یاردم ایشدر. «حریت» ننگ 87 سانی چیقتدر. بو «کوب سیولوب
اوقولغان وه کوب تارقالغان در. تیرازی میگ دانه. نیلی غرب تورکیجه
کوب یاقین. زمانینگ اهمیتلی غازیتانگ لاردان سانالیر. «حریت» که عمود
خواجه بهودی، صدیقی، حلیمی، محمدی، خوقند بای ملا ابراهیم
حاجی مین، سید رضا وه حاجی لار هم ده که رلی یازیلار ایله قاتناشق لار.
«تلگراف خبرلری» هم «زرفشان» شرکتینگ آچماسیله چقا
ریلغان. بو غازیتانی اکابر شاه منصور اوغلی اداره ایشدر. 600 سانی
قادر تارقالیردی. 50 سانی چیقتدر.

سه می (سیمپلانت) ده «ساری آرقا وه «خلق سوزی»

نامدا ایکی غازیتا کوردر. ایوندهن باشلاب چیققان «ساری آرقا» ننگ
محرر لری رایمجان مارسیک ایله خلیل عباس دد. بو هاققالق غازیتا
«نه گدک» («مساون» دیمه گدر) شرکتی طرفندان چقارلمشدر.
«خلق سوزی» هم هاققالق غازیتادر. سه کز یشلک بولوب چقاردی. کو
رونوشده غازیتادان زیاده بر مجموعه عا اوخشاردی. بونگ محرری

نور محمد موسی اوغلی، ناشری فواد آی تیکین، سوگردان «مدنیت»
مجلی ایدی.

تورکستانگ شمال غربنده کی اورال شهرنده علی ابوبکر تاماندان
آیریل آیدنا «خبرلر» نامدا بر غازیتا چقاریلدی. «باشا سون ملی و مدنی
مخبرت» شاعر ایله اورتاغا چیققان بو غازیتا 8 آی قادر دوام ایشدر.
ایول آیدنا ایسه خان اورداستدا «اوران» ناملی بر غازیتا کورونوب
قالدی. بو هاققالق غازیتانی عبدالعزیز موسی اداره ایشدر. باشروچیسی
«اوردالی مسلمان یوروسی» ایدی.

1916 جی ییلی ناشکندده «آلاش» غازیتاسی چقارغان کولبای

نوغوس 1917 جی ییلی سوگولارندا قیریل جاردنا «اوج جوز» نامدا بر
غازیتا شراشتدر. «اوج جوز» ننگ ناشری «جاس قازاق اووشماسی» ایدی.

بو قازیتا ذکر ایشلکن «آلاش» عا اوخشاش «اوج جوز» ده تورکستان

غازیتا چیلغندا آیریمجا اورون نولادر. بو ایکی غازیتانی چقاروجی کولبای
نوغوس اوغلی تورکستان تورکلری ایچنده «تالی بولماغان» وه روسلار غاهم روسلققا
سایلمان بر «تیب» ایدی. «آلاش» غازیتاسی یشلرنده چار حکومتینگ
1916 ییلغی تورکستانلیلارلی «عسکری ایشچیلک» که سقریر اعلان

ایشکن بوروغنی قونلاب، تورکستان جدیدچیلر بکه فارسی خاتناه
حرکتده بولغان بو کولبای نوغوس اوغلی «اوج جوز» غازیتاسندا نوز

گستانگ «آلاچ» آلمان ملتچیلرینی قارالاب، اوزینی بولشه و بکلر که

«سویالیست»، عوام خلققا «شریعتچی»، چار روسیسی قالدیدیلار ایضا
«الوجیلر» (دیمه ک «تورک» ده) دوشمانی اولاراق کورسه تکهان ایدی.

سوگراق «آلاش» اوردا» حکومتی طرفندان قدامقا آلیت، اوسق

(اوسی) شهرنده اولوب کیتدی. مه نه چار پولیسینگ آگه شی همده بولشه
وبکلر که سایلمان شو کولبای نوغوس زکی ولیدی بکنگ شدلی

تغیدلارغا اوچراغان تاریخی کتابدا «سویالیست» دپ کورسه بلمشدر.

توقنامش اوغلی (یشمه دی)



بوقارداغی رسم اسپر
تورکستانلاری قومدا
غیبی ایسه تورکستان
حاکملاری کورسه تور
بو ایکی رسم بولتور
اوتور ایله سرفند
نه «33» یاساچینگ عا
گهسی جاندا آید
شدر. بوقارداغی تور
دیگر ییکتله رنگ کور
سی آتلیب
اولدورولگه نلر.

«بیرلیله شتریش» اطرافندا

... تورکمنستان مرکزی اجرائیه قومینه سی ریاست هیئت اوزینگ
1933 نچی بیل 15 نچی ایون قارازندا فرقه وه حکومتنگ بو حقداغی
مرله رنگ بیریکه یتریلشینگ جوده بوش کیتکه سی قید ایتدور 1932 نچی
بیلدا ملیله شتریش نگ آرتوری فقط «53» کنه بولغان. آینقا اورلا آسیا نیر
بولارینگ آغی اجتماعلار وه اداری - نه کنیک تر کینده ملی قادولارنگ
آرتیشی جوده اهمیت بر درجه ددر. 1933 نچی بیلینگ 1 نچی مایغا قدار
بورایونگ آیبارانی (اداره لری) بالغز «4» غنه ملیله شتریلگه ن. «بیرلی
ملته رده ن قادولار حاضرلار ایشی بوتولای نفساندر» دیه ک، بوقارداغی
«4» بیرلی ملته رده ن بولغان خدمتچیله رنگ نسبتی کورسه نه بدر. بو است
بورایونداغی روس تیمر بول خدمتچیله رده ن آر - ماز بیرلی تیلی بیله تور
خالارین کنه کورسه نه ددر.

«بیرلیله شتریش ایشی تیزله نه ک اوچون مرکزی اجرائیه قومینه سی
1934 نچی بیلنگ باشنه قدار اورلا آسیا نیر بول رایونی بوتون ایشچیله
رینگ «35» بی همدده برنجی گالده ما کیتستلهرنی، ما کیتست معاوولاری،
نیرچیلهرنی، بول توغرو لاروچیلارنی، ایستایون باشقلارنی ... وه باشقا
لاری بیرلیله شتریشی بووردی ...»

بولشهویکلر 16 بیلدا «4» کنه نه جوره بیلدیکلهری بر ایشی بوندان
سوگ 3 آی ایچنده «35» که چقارای بیله جه کهرینه اوزله رینگ ده ایناندا
سقلاری شهه سزدر بوتک دا، بالغز خلقی آلدماق اوچون قیلنغان بوزله رچه،
میکله رچه بوش بوغازقلاردان بری ایکه بلیگینی «بر اودا دوستو کا» غازباشینگ
26 نچی سنابر نخه سنده باسلیب چیققان عاشور اوغلی اطقندان بیلپ
اوتور تیمر! عاشور اوغلی تورکمنستان اجرا قومینه سینگ بوقاردا کتر
دیگر قارارین نا توغرو، نامعقول کورده دی. تورکمنستان وکیللهری ایسه
[جاری ولیکوف ایله بویوک دیگه ن برسی] بو کیسی قارارنگ هیچ چیقاریلما
غانلغینی سوبله بقولرله، لاکن بو قارارنگ «تورکمنسکایه ایسکرا» [عشق آباد

غازيناسى 27 نىڭ 27 جىي آوغۇست سائىدا ھەمدە موسقوۋادا چىڭا تورغان مەمۇر ساۋىت اتقاقى اجرا قويمىنىڭ باشرا افكارى - ساۋىت فۇرۇلۇنى ("Советское Странствство") ھۆججەسىنىڭ شۇ يىلى ئاقتۇرۇپ ئىخسەستە ياسىغانىي كۆرەمىز.

اورتا آسيا بىروروسى باشلۇغى "باۋمان" قامچىسى آستىدا عاشور اوغۇنى يەرلىلەشتۈرۈش ئىشكە او قەدار آشىغىشلىق كۆرسەتۈش لازىم ايمەس دېسە چارىي وليكوف ابلە بويۇك اوزلەرى عشق آباددا ايلكەن چىقارۇپقارارى قارارلى ئىشكە كېلىپ "باۋمان" ھىتورۈشە انكار ايتىپ اوتۇرۇپدۇرلار.

چاغانلى

افغانستاندا

1 - شو آيتىگ 9 نەدە بوتون دىياغا آفغانستان قرالى نادىخانلىگى كابلدە اولدورۇلكەلىكى خىرى نازقالدى. 1929 جىي يىلى بىچە سا توبالايىنى بائىرغاندان سوك آفغانستان ئىختە اوتورغان نادى شاه بوتون كوچلە مەلىكتەدە آسايىش ياراتوب شرقى، انكشاف يوللارنى اجماق يولندا اورونوب كېلە كە ايدى. اوروپا غازىتالارنىڭ بىر كەن ئىصايان قاراغاندا 53 باشدا بولغان قرال نادىخانلىگى قاتلى اوز دائىرسىدەن، خىي اوزىنىڭ ياقىن خىدمەتچىلەردەن بىرى ايمىش. بو اولدورۇش ھادىسى ابلە علاقەدار اولاراق بىرىلگەن خىرلەردە قىلىگى اصل سىنى ھىتدە تۇرۇپ ئىخىيىلەر سويلەنمە كەدە ايسەدە بوللارنىڭ ھىچ بىرى آچىق ۋە قانباراق ايمەس. اوروپا مېضوعاتى ايتەر كابلدە، ايتەر مەلىكتىڭ باشقا طرفلاردا تېنچلىگىنى بوزۇلغانلىغىنى، نادى شاھىگ 19 ياشلى اوغلى شەزادە محمد ظاھر خانلىگى قراللىق ئىختە اوتقوزۇلغانلىغىنى ۋە بوتون آفغانستان خىلىنىڭ يە كى قرالغا ئىت ايتكەلىكىنى يىلدېرەمە كەدەد.

بىر قومشۇ ۋە قارداش آفغانستانىگ اچكى ئىنچىلك، ئاشقاريدان خوقىزلىق ابلە مىلى استىقلاىت ۋە مدنى يوكەلېشەدە بويۇك موفىقىلەرىنى تېلەمىز.

11 - دىاش تور كىستان نىڭ 45 جىي سائىدا مەقتول قرال نادى خانلىگى آفغانلىق ابلە ياپونىا آراستىدا دىپلوماتىي مائاسىت باشلاماق كېرەك ئىكەنى. آغا سۇرۇپ ياپون بادىشاھى مېكادوغا بىر مەكتوب يازغانلىغى خىر بىر كەن ايتكە شو كۆلەلەردە باشقارمەرقا كېلىكەن "يە كى ياپون ھىرى" نىڭ 11 جىي سائىدا آفغان سىغىرىنىڭ نو كېوغا بارغانلىغى، سىغىر ھىرلار نىڭ غازىناچىلار ابلە كۆرۈشۈپ، اوز اھالىتى ساجىسى ھىتدە مەلۇمات بىر كەلىكى يىلدېرەلمە كەدەد.

تور كىستاندا ھىرلەرى

ساۋىت ھىكومىتى اوزىنىڭ 16 باشقا تولغانلىغى مائاسىتبلە تور كىستاندا بۇر كۆزۈپ كېلىدىكى "مىلى" سىياسىتىنىڭ نىبجەسى اولاراق "مىلى قادرو" ۋە مەلىك ايشلەرىنىدە كىي "يوتوقلارنى" كۆرسەتمە كەدەد. توبەدە كېتىپ اوتۇر. دىغىر مەلۇماتلار عاشور اوغۇنى نىڭ اورتا آسيا بىروروسى بىلە نۆمىندە سويلەيىپ، "پىرادا ۋىستوكا" غازىناسىنىڭ 20 جىي سىننار ئىخسەستە ياسىلىپ چىققان ھىتدەن كەلدى.

عاشور اوغۇلى نىڭ دىدېرگىنچە:

اوزبىكىستان جەھورىت اذارمەلەردە ايشلەپ، زىكان - 8.365 -

كېشى اېچىندە "مىلى قادرو" 1886 كەتەد.

آبىشا بوتولاي "مىلى لەشەرىلدى" دىيىپ تايىلغان مەعارف قومىسارلىغىدا

مى قادرو %53,4 (بوزدە 53 دەن بىر آز آرتىق) دىر.

قرغىز سائىدا: 1932 جىي يىلىنىڭ دىقبار ايشدا غومومىتەلە بوتون جەھورىت

اذارمەلەرىنى كۆزدە توتقاندا مى قادرو %20,8 ايدى، لىكىن آبىرىم قومىسار -

ئىللاردا بولسەت اچما آزالادىر.

ساۋتور قومى ابلە اجرا قومىتەسى 1932 جىي يىلىدە %20,7 مى قادروغا

اىكە ايدى. ايشدى ايسە %15,8 كە ئوشكەن (دېمەك آزا باققدار). تور كىستاندا

كىلىماتىك بۇ يېرىدە احوال داھادا يىرادىر.

ئوزبېكىستان بولشەۋىك فرىقىسى مەركىزى قومىتسى اۆتكەن يىلىنىڭ ۱۹۳۳-يىلى يانۋار ئاينىڭ ۱۰ كۈنى بولشەۋىك فرىقىسىنىڭ قارار چىقارغان ايدىنى بۇ فرىقا بولشەۋىك ساۋىت آيپارائىنىڭ بونون جھورىت (باش) ادارە ۋە مۇسسەلىرى 1933 يىلى يىلىنىڭ ۱۰ كۈنى آيپارائىغا مەبلە شىزىلىپ يىزىلمەلىدى. حالىكە ۋە قولىمىزدا موجود مەلۇماتقا قاراغاندا بۇ فرىقا جىي بىر ايشلەرى قومىسارلىقى قومۇرىنىڭ تىشكىلاتلارى، عدلىە ايشلەرى قومىسارلىقى كىي خلىق بىلەن ايتك كۆپ ۋە ايتك باقىندىن علاققە دار بولغان تىشكىلات ۋە مۇسسەلەر دەم ايشكە آشپىلماغان.

پىرولەتارىيات قادىرولارى

1933 يىلى يىلىدا كى بارلىق 295 مىڭ ايشچىلەر دەم ملى پىرولەتارىيات 169 مىڭ (57,5%)

آيرىم ساھەلاردا نىسى مەنە شۇندى: 63,3%

ايشە كىچىلك فابرىقاسىدا 40,8%

(قوشخانىدە) سىلخانىدە 36%

كۆمۈر ايشلەرنىدە

اورۇنا آسيا تىمىر بولندە (1933 يىلى يىلى 1 كۈنى آيرىلمىدە) 25,5%

(1932 يىلى يىلى 1 كۈنى يانۋار ئاينىدە) 32,8%

اورۇنا آسيا تىمىر بوللارى زاۋوندىدا 29,5%

تىمىر بوللارداغى ملى پىرولەتارىيات قادىرولسىنىڭ عمومى سامى 12 مىڭ 341 يىلى مەكتىلەر:

| |
|---|
| اورۇبىكىستاندا خاسىر 4451 - ۱ ۋە ۱۱ - باسقىچ مەكتەپ 448 مىڭ 700 اوفوقىي |
| تۈركمەنىستاندا 4.280 |
| قرغىزستاندا 1.268 |
| تاجىكىستاندا 1.823 |
| (101 مىڭ 905) |

سەقت جەھتتىن بۇ مەكتىلەر كۆپ تۈپەندىر؛ مەنلا پىرۇغراممدا كۆرسەتىلگەن

مەسىلەن، تۈركمەنىيەنى مۇۋاپىق درجەدە پىرىلمە كەلىشىمى بىر طرفىدا نۇرسون، بۇ مەكتىلەر بولشەۋىكلىك ۋە بوقارى مەكتىلەرگە كېرە بىلەركلىك فېزىلك، كىمىيا، رېئاسىيات، ئاۋىي جۇغراپيا كىيى اساسى قىلەر دەم بىتەرلك مەلۇمات بىرمە كىمىن دەم عاجىز بۇ حالدا.

آيرىم رايونلاردا سىنقىدان سىنقىدا كىچە آلماسدىن قالانۇرغان اوفوقچىلارنىڭ مەدەرى بوزدە 60 كە بارادىر؛ اوفوقچىلارنىڭ اوزى بوزدە 40-50 نىسبەتدە مەدەرى بىلەن قىلادىر؛ مەكتىلەرگە بارىلىپدا - كىلمە سەن قالوچىلارنىڭ سانى بوزدە 20 حتى 50 كە چەدەر؛ بوللارنىڭ اوستىغا اوفوقچىلار بىلى اېچىندە تۈرلۈ سىلەر دەم مەكتىلى تاشلاپ كىتۈچىلەر بوزدە 20-25 كە چەدەر...

ساۋىت مەكتىلەرى سەقت جەھتتىن بونىدى ايتكەن، ايدىنى ساۋىت مەكتىلەرى قەدى سەقتە، بۇ توغرىدا ماشور اوغلى نطقىندە بىرىلگەن مەلۇماتلار بولەندە كىچەدەر:

بوقارىدا آتاش تورت جھورىتدە عومۇم 22 مىڭ مەلم بارمىش، بوللار -

دان بارمىشى تۈپەن درجەلى، بوزدە - 30 - سى اورتا درجەلى تەخىپل كۆر - كەلەر دەمىش. قىسقا:

تقىش چاغندا مەلملەر اېچىندە بونۇنلارى سوادىرلارى م ئايىلغان؛ قىرا قىلابىستاندا 80 نى 2 كە بولە آلتاغان مەلملەر كۆرۈلگەن؛ كەركى دائىرە - سەن 3 2 مەلم بونۇنلارى سوادىر ايتكەن. تۈركمەنىستاننىڭ تاغىن بۇ دائىرە - سەن كى مەكتىلەرنىڭ بىرىسىندە اوفوقچىلار «علىيىف اكىر» سۆزلەرنى جۈدە باخشىلاپ «حىن خەت» ايلە [بازا بىلىر ايتكەنلەر.

تقىش نەتىجەسىندە مەكتەپ مەلمىنىڭ بالغر اوزاسمىنى كىشە [«علىيىف اكىر»] بازى بىلىپ، بالالارغا بالغر شۇنى كىشە اوردە تە بىلكەلىكى آڭلاشىلغان.

قرغىزستان مەلملەرى آراسىدا بالغر باسما بازۇنى كىشە اوفوقچىلەرى ئايىلغان...

باشقارما: اون آلتى يىلى دىكتاتورلىق دورىدە، ايتك بۈيۈك اھمىت

بوديكله دي. معارف ساحه سنده سواستر معلوله كه كيليب تيشگان بولمده
ويكفرنگ توركستاندا بورگوزوب كيلديكي. ملي سياسي تگ كوز قاملانلار اولم
يوتوقلاري يوق ديب له پشه ك بر عكس الانقلابي. «مليتيچي» آلب
كيشه ميز ديب قور قامير!

قرغزستاندا: قومونست فرقه سينگ مركز قوميتسي طرفندان 22 چي
ستابره بيرلنگه ن فازار بويونجا قرغزستان حكومتي رئيسي عبدالرحمن اولم
ايله قرغزستان فرقه باش كاتبي شاهراي اورونلاريندن هايدالغالار بولارنگ
عيله ي ساريت حكومتينگ توركستاندا بورگوزمه كده بولديني ملي سياست
بوليني بوروب. «مليتيچك» بولغا قاراي نوشوب كيشه بلكه بولمده آيت
عبدالرحمن اوغني موسقوفا اوتوروب بازيانان فرقه بوروقلارينگ توركستان
شرائطيدا نولوقچاسيله اورونغا كيزيش تكلن ايمس ديب آچقدان سويله
مش ايتش اولنگچون او بو بوزدن فرقه محكمه سيكه بيرلنگه ن. مولدان
بيجه آي بورون شو طرزه چيغش قيلغاي اوچون قرغزستان فرقه باشلوقلار
ريشان ساداي اوغني اوريدان هايدالغالار ايدى.

قرغزستان فرقه باش كاتبي ايشليپ «به لوسكي» ديكه ن روس مي، هودى
مرسي بيلنگه ن مشدر. [پراودا دوستوگلا 30 شماره]

قازاغستاندا

(موسوي مكنونه ردم)

1- بورندا آورد اولوم كوب، طعام ناچار، اون يوق. ايت پيشي ادو
قانداي بولديق... «باي» ناييلغان كوشو [قومشو] ميزنگ برسبگه حكومت
50 بوت اون سالوغ سالغان ايدى. بوقلقدان برالمغان اوچون بيچاره
نورمه كه قيات قويدنلار. خلق بيك بايق نورادى.

خداغا تابشرديق. بر خدا اوزي خيرليسين برسين

2- آق ارن يوق. آرش اولي ناييلسا بر بوي بوز سگان سوم
بر كيلوغرام ايت 25 سوم، بر بومورتقا 2 سوم، بر لير سوت 6 سوم، بر كاشه
بوغداي ايكي باريم سوم، بر كاشه تاري اوج سوم... (دوامي قاندا)

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wall, Berlin-Hilfensee.
Druck: Sonnenströcker G. m. & H., Berlin-Charlottenburg 4

قازاغستاندا: ولايتنده تورغوجي توغاللار بيزدان خط آلمان ايديك
سبگه اوچون هيچ بدهسه ناييلسا يتوغون بولغانشان زارلايب يازغان. هر
كشنگ كون. تون قايقسي طعام حقتداغنا، باشقا فكر اوبغا كرمه يتوغون
بولدى. آخري نه بولور، آلهغا تابشرديق.

3- بوقاريني خبرله رايكن اوراغندان اول يازيلغان خطلاردان
آلغان. مده ايدى ايكن توپلانوب، شلكنده «توقچيلق» توغاندان سوگ
يازيلغان مكنونه ردمن معلومالار:

بو ييل بك آجر اوتوب كيله بازر: آله خيرليسين برسين. بازارغا آزيق
نوشه باشلادى. بيك قيمت. ساتوب آلاز اوچون آقچا يوق. ايشلغ بوركان
بر كاشه آيغا 9 كيلوغرام اون، 800 غرام تاري جارماسي، 700 غرام شيكه ر
بر كيلوغرام كافيت [شيكه رله مة]، 200 غرام ماي بيريله دي. ايشله مة كه كه
وده يوق.

«فيزيل دوكانلار» دا شيكه رنگ كيلوغرامى 25 سوم، كوروج 30 سوم،
تاري جارماسي 10 سوم، بازاردا يونلاب ساتورلق اون يوق. بر كاشه اون
اوج سوم، بر كاشه تاري اوج سوم، بوغداي، بر كاشه سي 2 سوم... ايشنگ
بر كيلوغرامى 20-18 سوم.

برلين ده

اوقتوبرنگ 15 نچي كوني برلين ده كي ايديل اورال توركله رى
فولونيسي قازاتنگ روس استبلاسي آسته نوشووي تاريخيني ايشلغ بر
توبلايش چاقيردى. توبلايشغا بارينده پاشاوجي ايديل اوراللى، آذر
باچاللى، توركيه لى وه توركستانليلاردان قاتاشدیلار. ايتنه مجلسي
آجوجي عبدالرحمن شافى بيك، ايتنه ياشقا آرقاداشلار طرفدان
سويله نكه ن ناييرلى سوزلهردمن سوگ دوكتور سعادت شاكه خانم قازاتنگ
روسلا قولنه نوشووي حقه بر معروضه اوقودى. ريغناچاق سوگندا
«خان مسجدى» شرفيسي اوقوندى. مجلس كوب روحلو كيچدى.